

เอกสารประกอบการบรรยาย

พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์

พันเอก สำราญ ก้านพลุกกลาง

อาจารย์พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทที่ ๑

ทศบารมี และพระพุทธรูปที่สำคัญ

ก่อนที่จะศึกษาเรื่องพระพุทธรูปศาสนากับการสังคัมสงเคราะห์ นั้น ควรจะศึกษาถึงความตั้งใจหรือความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ในการที่จะสงเคราะห์ชาวโลก ด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดีต่าง ๆ ของพระพุทธรูปก่อน เริ่มตั้งแต่พระองค์ได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธรูปเจ้าทรงพระนามว่าที่บังกร ในพระชาติที่พระองค์เป็นพระดาบสทรงพระนามว่าสุเมธดาบส

พระชาติต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงอุบัติขึ้นในโลก เพื่อบำเพ็ญคุณงามความดีสงเคราะห์ชาวโลก นั้น เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์ชาดกมีถึง ๕๔๗ ชาติ แต่ชาติใหญ่ ๆ ที่ทรงบำเพ็ญบารมีนั้น มี ๑๐ ชาติ ที่เราเรียกว่ามหาชาติ นั่นเอง ซึ่งเริ่มตั้งแต่พระชาติเป็นพระเทมีย์ ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี จนถึงพระชาติเป็นพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี เป็นชาติสุดท้าย ซึ่งรวมเป็นบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ บารมี ดังนี้

๑. พระเทมีย์	ทรงบำเพ็ญ	เนกขัมมบารมี
๒. พระมหาชนก	ทรงบำเพ็ญ	วิริยบารมี
๓. พระสุวรรณสาม	ทรงบำเพ็ญ	เมตตาบารมี
๔. พระเนมิราช	ทรงบำเพ็ญ	อธิษฐานบารมี
๕. พระมโหสถ	ทรงบำเพ็ญ	ปัญญาบารมี
๖. พระภูริทัต	ทรงบำเพ็ญ	ศีลบารมี
๗. พระจันทกุมาร	ทรงบำเพ็ญ	ขันติบารมี
๘. พระนารทะ	ทรงบำเพ็ญ	อุเบกขาบารมี
๙. พระวิฑูรย์บัณฑิต	ทรงบำเพ็ญ	สัจจบารมี
๑๐. พระเวสสันดร	ทรงบำเพ็ญ	ทานบารมี

แต่ละบารมี หากเราได้ศึกษาโดยละเอียดจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญเพื่อการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป และทั้งนี้ทั้งนั้น ก็เพื่อสงเคราะห์ชาวโลก รื้อถอนชาวโลกให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งสิ้น ในพระชาติสุดท้าย หลังจากที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีในชาติพระเวสสันดรแล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จอุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อได้เวลาหรือกาลสมัยอันสมควรแล้ว ก็จุติลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา ตามประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนา ซึ่งชาวพุทธทราบโดยทั่วกันแล้วนั่นเอง

เพื่อเป็นเครื่องยืนยันถึงความตั้งใจหรือปณิธานอันแน่วแน่ ในการที่จะสงเคราะห์ชาวโลก ให้พ้นจากความทุกข์ยากเข็ญต่าง ๆ จะอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ ๆ มาเสนอไว้ในบทนี้ ๘ ตอนด้วยกัน คือ

๑. อาสภิวาจา	ในวันประสูติ
๒. สัตยาริษฐาน	ในวันก่อนตรัสรู้
๓. ปฐมพุทธวจนะ	หลังได้ตรัสรู้แล้ว
๔. ปฐมเทศนา	แสดงธรรมครั้งแรก
๕. ประกาศพระศาสนา	ส่งสาวกชุดแรกออกเผยแผ่ธรรมะ
๖. โอวาทปาติโมกข์	ให้โอวาทพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์
๗. พระศาสดาแทนพระองค์ ตรัสตั้งผู้แทนพระองค์	
๘. ปัจฉิมสาวก	สาวกองค์สุดท้าย
๙. ปัจฉิมโอวาท	โอวาทครั้งสุดท้าย

๑. อาสภิวาจา : ในวันที่พระองค์ประสูติ คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ซึ่งนักปราชญ์คำนวณว่าตรงกับวันศุกร์ (บางตำราว่าตรงกับวันพุธ) เมื่อประสูติแล้ว พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไป ๗ ก้าว แล้วทรงเปล่งอาสภิวาจา คือ วาจาที่เปล่งออกด้วยความกล้าหาญอย่างมั่นใจว่า

อคุโหมสมิ โลกุตส เญญูโฐหมสมิ
โลกุตส เสญญูโฐหสมิ โลกุตส อยมนุดิมา
ชาติ นคติทานิ ปุนพุกโวติ (อัย ตสฺส
ภควโต อาสภิวาจา)

ซึ่งแปลว่า เราจะเป็นผู้เลิศของโลก เราจะเป็นผู้นำแห่งโลก เราจะเป็นผู้ประเสริฐของโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายของเรา ชาติใหม่จะไม่มีอีกแล้ว (นี่เป็นการเปล่งวาจาอย่างกล้าหาญของพระผู้มีพระภาค) และอาสภิวาจาี้ตามตำนานกล่าวว่า มีตรัสใน ๓ ชาติเท่านั้น คือ ชาติเป็นพระมหोสถ ชาติเป็นพระเวสสันดร และ ชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะนี้

๒. สัตยาริษฐาน : หลังจากทีพระองค์เสด็จออกผนวชแล้ว ก็ได้ค้นหาหนทางตรัสรู้หลายวิธี จนเวลาผ่านไป ๖ ปี จึงได้ทรงค้นพบพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ตามประวัติ

ศาสตร์ทางศาสนากล่าวไว้ว่า ก่อนวันตรัสรู้ พระองค์ทรงรับหย้ากา ๘ กำ จากพราหมณ์ชื่อว่าโสถติยะ แล้วนำหย้าคามาลาปลาตประทับนั่งหันพระปฤษฎางค์ (หลัง) พิงคั่นพระศรีมหาโพธิ์ หันพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก) แล้วทรงกระทำสัตยาธิษฐาน คือความตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่มั่นคง ในการที่จะให้ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดยเอาชีวิตและเลือดเนื้อเป็นเดิมพัน สัตยาธิษฐานดังกล่าวมีความว่า

กามํ ตโจ นหารู จ อฏฐิ จ อวติสฺสตุ
อวติสฺสตุ เม สรีเร สพฺพนฺตํ มํสโลหิตํ
ยนฺตํ ปุริสธामเนน ปุริสวิริเยน ปุริสปรกุกเมเน
ปตฺตพฺพํ น ตํ อปาปฺนิตฺวา วิริยสฺส สณฺฐานํ ภวิสฺสติ .

ซึ่งแปลว่า “แม่เนื้อและเลือดในร่างกายของเราจะเหือดแห้งไป เหลือเพียงหนังและเอ็นหุ้มกระดูกก็ตามที คุณวิเศษอันใด ที่จะพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความพากเพียรของบุรุษ และด้วยความบากบั่นหมั่นพยายามของบุรุษ ถ้ายังไม่บรรลุถึงคุณวิเศษอันนั้น เราจะไม่หยุดความเพียรเป็นอันขาด ” แล้วพระองค์ก็ทรงทำความเพียรตามที่ได้ทรงตั้งสัตยาธิษฐานไว้ ในที่สุดก็ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี (อัญชันศักราช ๑๐๓ ปี) นักปราชญ์คำนวณว่าตรงกับวันพุธ (บางตำราว่าตรงกับวันอาทิตย์)

๓. ปฐมพุทธวจนะ : (ตรัสครั้งแรกหลังตรัสรู้) ในฐานะผู้ค้นพบอุปสัคแล้วประสบความสำเร็จ ถือว่าเสร็จกิจในการค้นหาสัจธรรม เพื่อนำมาสั่งสอนสงเคราะห์ชาวโลก สมพุทธประสงฆ์ที่ทรงตั้งไว้แล้ว พระพุทธองค์จึงทรงตรัสเป็นปฐมบรมพุทธวจนะ ดังนี้

อนนฺกชาติสํสารํ สนฺธาวิสุตํ อนิพฺพิลํ
คหการํ คเวสนฺโต ทุกฺขา ชาติ ปุณฺปุณฺนี
คหการก ทิฏฺฐิสฺสิติ ปุณฺ เคหํ น กาทสิ
สพฺพทา เต ผาสฺสกา ภคฺคา กหณฺณํ วิสงฺขตํ
วิสฺสงฺขารคตํ จิตฺตํ ตณฺหานํ ขยมชฺชณฺคา .

ซึ่งแปลว่า “ เราเที่ยวแสวงหานายช่างผู้สร้างเรือนอยู่ เมื่อไม่พบ ได้ท่องเที่ยวไปสู่สังสารวัฏ เป็นอนนกชาติ การเกิดเป็นทุกข์ซ้ำไป นี่แน่ะ นายช่างผู้สร้างเรือน เราพบตัวเจ้าแล้ว เจ้าจักสร้างเรือนให้เราไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งโครงทั้งหมดของเจ้าเราก็หักแล้ว ขอฟ้า

เราก็รู้เสียแล้ว จิตเราถึงแล้วซึ่งพระนิพพาน อันเป็นสภาพที่อะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้ เรา
ได้บรรลุพระนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งค้นหาทั้งหลายแล้ว ”

๔. ปฐมเทศนา : เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้ว ก็ทรงพักเสวยวิมุตติสุข (สุขจากการ
หลุดพ้นจากกิเลส) ที่บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ (ต้นอัสสัตถพฤกษ์) ที่อนิมิสสเจดีย์ ที่
รัตนจกรมเจดีย์ ที่รัตนฆรเจดีย์ ที่ต้นไทร (อชปาลนิโครธ) ที่ต้นจิก (มุจลินท์) และ
ที่ต้นเกด (ราชายตนะ) รวม ๗ แห่ง สิ้น ๗ สัปดาห์ แล้วการประกาศพระศาสนาเพื่อ
สงเคราะห์ชาวโลกก็เริ่มขึ้น พระองค์ทรงพุทธดำเนินจากโพธิมณฑล (พุทธคยา) ตรงไปป่า
อิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ซึ่งเบญจวัคคีย์ทั้ง ๕ หนีพระองค์ไปอยู่ที่นั่น แล้ว
ทรงแสดงธรรมที่เรียกว่า ปฐมเทศนา คือการแสดงธรรมครั้งแรก แก่เบญจวัคคีย์ทั้ง ๕ นั้น
พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ เรียกชื่อว่า “ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ” (พระสูตรว่าด้วยการหมุน
ล้อพระธรรม) ซึ่งมีใจความโดยสังเขป ดังนี้

เทวมเม ภิกขเว อนุตตา ปพฺพชิตฺเตน น เสวิตพฺพา, โย จายํ กามสุ
กามสุขลลิกานุโยโค หีนโน กมฺโม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
โย จายํ อตฺตกิลมณานุโยโค ทุกฺโข อนริโย อนตฺตสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

เอเต เต ภิกขเว อุโภ อนฺเต อนฺุปกมฺม, มชฺฉิมา ปฏฺฐิปาตา ตถาคเตน
อภิสมฺพุทฺธา, จกฺขุกรณี ญฺาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาเย สมฺโพชาย นิพฺพานาย
สํวตฺตติ ฯ เป ฯ “ ซึ่งแปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่าง ที่บรรพชิตไม่
ควรเสพ (ประพฤติ) คือ กามสุขลลิกานุโยค (การบำเพ็ญเพียรเกี่ยวกับกามสุข) ซึ่ง
เป็นของเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ประเสริฐ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
และ อตฺตกิลมณานุโยค (การบำเพ็ญเพียรเพื่อทำตนให้ลำบาก) ซึ่งเป็นทุกข์ ไม่ประเสริฐ และ
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่เข้าไปใกล้ที่สุด ๒ อย่าง นี้แล้ว ได้ตรัสรู้ซึ่ง
มัชฌิมาปฏฺฐิปาตา (ทางสายกลางหรือมรรค ๘) ทำให้เกิดดวงตาเห็นธรรม ทำให้เกิดญาณ
(ความรู้) ย่อมเป็นไปเพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่งเห็นจริง เพื่อความตรัสรู้พร้อม และ
เพื่อพระนิพพาน ฯ ล ฯ) ” ต่อจากนั้น พระองค์ได้แสดงรายละเอียดของมัชฌิมาปฏฺฐิปาตา
อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มี สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น

๕. การประกาศศาสนา : เมื่อมีพระอริยสงฆ์สาวกเกิดขึ้น และมีจำนวนมากพอสมควรที่จะประกาศพระศาสนาได้แล้ว พระองค์จึงทรงส่งสาวกเหล่านั้นออกเผยแผ่ประกาศศาสนาเป็นครั้งแรก ทั้งนี้ ก็เพื่อทรงสงเคราะห์ชาวโลก ด้วยการส่งสาวกไปชี้แจงและทำความเข้าใจในเรื่องที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั่นเอง พระสงฆ์สาวกชุดแรกที่พระองค์ส่งไปประกาศศาสนานี้ มีจำนวน ๖๐ องค์ ก่อนที่พระอริยสงฆ์สาวกเหล่านั้นจะแยกย้ายกันไปประกาศศาสนา พระองค์ได้ตรัสให้โอวาทแก่พระสงฆ์เหล่านั้นว่า

“ มุตตาหิ ภิกขเว สพฺพปาเสหิ เย ทิพฺพา เย จ มานุสา, ตุมฺเหปิ
ภิกขเว มุตตา สพฺพปาเสหิ เย ทิพฺพา เย จ มานุสาฯ ”

จรต ภิกขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย
อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ, มา เอเคน เทว อคมิตฺถ, เทเสถ
ภิกขเว ฌมฺมํ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺฌกฺลฺยาณํ ปรีโยสานกฺลฺยาณํ, สาคฺถํ
สพฺพยฺชนํ เกวลปรีปฺญณฺมํ ปรีสุทฺธํ พุรหฺมจฺริยํ ปกาเสถ, สนฺติ สตฺตา
อปฺปรชกฺขชาติกา อสุสฺวนตฺตา ฌมฺมสุส ปรีหายนฺติ, ภวิสฺสนฺติ ฌมฺมสุส
อญฺญาตาโร, อหฺมปิ ภิกขเว เยน อรุเวลาเสนานิกโม เตนฺอุปสงฺกมิ
ฌมฺมเทสฺนาย ฯ เปฯ ”

แปลว่า “ คูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ เช่นกัน

คูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าไปทางเดียวกัน ๒ องค์, คูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรมที่งาม (ไพเราะ) ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด, จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ มีความบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง, สัตว์ทั้งหลายที่มีกิเลสเพียงดังธูลีในดวงตาน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม พวกเขายักเสียม, ผู้รู้ (เข้าใจ) ธรรมมีอยู่, คูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปตำบลอรุเวลาเสนานิกม เพื่อแสดงธรรม ฯลฯ ” จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ มีพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวง ตั้งพระทัยแน่วแน่ที่จะทรงสงเคราะห์ชาวโลก ให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งปวง

๖. โอวาทปาติโมกข์ : มีพระพุทธคำรัสสำคัญอีกตอนหนึ่ง ที่บอกถึงความมีพระทัยที่จะทรงสงเคราะห์ชาวโลก คือพระพุทธโอวาทในวันจาตุรงคสันนิบาต หรือวันที่มีการประชุมพระอริยสงฆ์ อันประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ ที่ชาวพุทธเราเรียกว่าวันมาฆบูชา มีพระอริยสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์ มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายที่วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ หลังจากพระองค์ตรัสแล้ว ๕ เดือน ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ พระองค์ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ (หัวข้อใหญ่แห่งคำสอนทั้งหมด) แก่พระอริยสงฆ์เหล่านั้น ดังนี้

“ อุทฺธิกฺกุฏฺโฐ โข เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา

สมฺมาสมฺพุทฺเธน โอวาทปาติโมกฺขํ ตีหิ คาถาหิ

๑. ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา

นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา

น หิ ปพฺพชิตฺโต ปรูปฺมาติ

สมโณ โหติ ปรี วิหฺรฺยูณฺโต ฯ

๒. สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสุสฺสพฺสมปทา ”

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ

๓. อนุปวาโท อนุปมาโต ปาติโมกฺเข จ สํวโร

มตฺตตฺตญฺจ จ ภตฺตสฺมี ปนตฺตจฺ สยนาสนํ

อริจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ

แปลว่า ๑. ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง , พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพานเป็นธรรมชั้นยอด, ผู้ที่ยังเข้าไปเช่นฆ่าทำร้ายผู้อื่น ไม่ใช่บรรพชิต, ผู้ที่เบียดเบียนผู้อื่น ก็ไม่ใช่สมณะ (ในข้อ ๑ นี้ ปราชญ์บางท่านแปลว่า บรรพชิตที่ยังเข้าไปเช่นฆ่าผู้อื่น ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ใช่สมณะ ดังนี้ ก็มี)

๒. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑ การทำความดีให้สมบูรณ์ ๑ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใส ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

๓. การไม่เข้าไปว่าร้าย ๑ การไม่เข้าไปทำร้ายเช่นฆ่า ๑ การสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ การรู้จักพอดีในการบริโภค ๑ การอยู่ในที่นอนที่นั้งอันสงบ ๑ การประกอบความเพียรทางจิต ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

คำสอนในโอวาทปาติโมกข์ทั้ง ๓ ข้อ นั้น เป็นคำสอนเกี่ยวกับอุคมการณ์ หลักการ และวิธีการ ของพระพุทธศาสนา รวม ๑๓ ข้อ คือ หลักการ ๓ อุคมการณ์ ๔ วิธีการ ๖ ซึ่งตามหลักฐานเดิมกล่าวถึงอุคมการณ์ก่อน

๗. พระศาสดาผู้แทนพระองค์ : ครั้งหนึ่ง พระอานนทที่ได้ทูลถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับผู้ที่จะเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ในเมื่อพระองค์ล่วงลับดับขันธปรินิพพานไปแล้วว่าพระองค์ จะทรงแต่งตั้งผู้ใดมาเป็นผู้แทน พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ โย โว อานนท มยา ชมฺโม จ วินโย จ
เทสิโต ปญฺจตุโต , โส โว มมจฺเจน สตุธา ”

ซึ่งแปลว่า “ คุณก่อนอานนท ชรรณและวินัยอันใด ที่เราได้แสดงไว้แล้ว และบัญญัติไว้แล้ว แก่เธอทั้งหลาย ชรรณและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยการล่วงลับไปแห่งเรา ” กล่าวโดยสรุป พระองค์ทรงแต่งตั้งพระชรรณและวินัยเป็นผู้แทนพระองค์

๘. พระปัจฉิมสาวก : พระสาวกองค์สุดท้ายที่บวชทันพระพุทธองค์ คือ พระสุภัททะ ซึ่งพระองค์มีพระพุทธรูปสำริดแก่พระสุภัททะปัจฉิมสาวกโดยสังเขปว่า

“ อิม เจ สุภทฺท ภิกฺขุ สมฺมา วิหเรยฺยํ อสุญฺโญ โลโก อรหฺนเตหิ ”

ซึ่งแปลว่า คุณสุภัททะ หากภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่กันโดยชอบไซ้ร้ โลกนี้จะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯลฯ

๙. ปัจฉิมโอวาท : พระพุทธรูปสำริดอันสำคัญครั้งสุดท้าย ซึ่งแสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ในการสงเคราะห์ชาวโลก ด้วยการชี้ทางบรรเทาทุกข์ซึ่งสุขเกษมสันต์ ในนาที่สุดท้ายของพระชนม์ชีพก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งเราชาวพุทธยึดถือปฏิบัติที่เรียกว่า ปัจฉิมโอวาท (คำสอนครั้งสุดท้าย) มีใจความดังนี้

“ หนุตทานิ ภิกฺขเว , อามนฺตยามิ โว ,
วชฺชมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ”

ซึ่งแปลว่า คุณภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราตถาคตขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด แล้วพระองค์ก็ปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา ในวันอังคารขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๑ ปี มีพระชนมายุ ๘๐ ปี หลังตรัสรู้แล้ว ๔๕ ปี

บทที่ ๒

ข้อควรจำเกี่ยวกับพุทธประวัติ

เมืองหลวงครั้งพุทธกาล

รัฐ	เมืองหลวง
๑. อังคะ	จัมปา
๒. มคธ	ราชคฤห์
๓. กาสี	พาราณสี
๔. โกสละ	สาวัตถี
๕. วัชชี	เวสาลี หรือ ไพสาลี
๖. มัลละ	กุสินาราและปาวา (แยกจากกุสาวดี)
๗. เจริญ	โสตถิวดี
๘. วังสะ	โกสัมพี
๙. กุรุ	อินทปัตถะ
๑๐. ปัญจาละ	กัมบิลละและกันยาหรือกะเนาห์ (แยกจากกัสติน)
๑๑. มัจฉะ	สาकละ
๑๒. สุรเสนะ	มถุรา
๑๓. อัสสะกะ	โปตนะ หรือ โปตลิ
๑๔. อวันตี	อุชเชนี หรือ อุชเชน
๑๕. คันทาระ	ตักสิลา
๑๖. กัมโปชะ	ทวารกะ
๑๗. สักกะ	กบิลพัสดุ์และอีกหลายแห่งแต่ไม่ปรากฏชื่อ
๑๘. โกลิยะ	เทวทหะหรือรามคาม
๑๙. ภัคคะ	สูงสูมารคีระ
๒๐. วิเทหะ	มิถิลา
๒๑. อังคุตตราปะ	เป็นเพียงนิคม ชื่อ อาปณะ

ใครมีศักดิ์เป็นอะไรกับพระพุทธเจ้า

พระนาม	ทรงเป็น	ราชาศัพท์
๑. พระเจ้าชัณเสน	ทวด	พระไปยกา
๒. พระเจ้าสีหหนุ	ปู่	พระอัยกา
๓. พระนางกัญจนา	ย่า	พระอัยยิกา
๔. พระเจ้าอัญชนะ	ตา	พระอัยกา
๕. พระนางยโสธรา	ยาย	พระอัยยิกา
๖. พระเจ้าสุทโธทนะ	พ่อ	พระชนก
๗. พระนางมายา (สิริมหามายา)	แม่	พระชนนี
๘. พระเจ้าสุปปพุทธะ, เจ้าชายทัณฑปาณี	ลุง	พระมาตุลา
๙. พระนางปชาบดี	น้า	พระมาตุจฉา
๑๐. พระเจ้าสุกโกทนะ,อมิโตทนะ,ฉนิโตทนะ, โธโตทนะ	อาชาย	พระปิตุลา
๑๑. ปมิตา, อมิตา	อาหญิง	พระปิตุจฉา
๑๒. -	พี่ชาย	พระเชษฐา
๑๓. -	พี่สาว	พระเชษฐภคินี
๑๔. พระนันทะ	น้องชาย	พระอนุชา
๑๕. พระนางรูปนันทา	น้องสาว	พระขนิษฐภคินี
๑๖. พระนางยโสธรา (พิมพา)	เมีย	พระชายา
๑๗. ราहुล	ลูก	พระโอรส

สถานที่สำคัญ

๑. สวนลุมพินีวัน	เป็นสถานที่ประสูติ
๒. ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา	เป็นสถานที่ตรัสรู้
๓. ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน	เป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนา
๔. ปาวาลเจดีย์	เป็นสถานที่ทรงปลงอายุสังขาร
๕. สาลวโนทยาน	เป็นสถานที่ปรินิพพาน
๖. มกุฏพันธนเจดีย์	เป็นสถานที่ถวายพระเพลิง

สถานที่ประทับจำพรรษา

ในห้วงเวลา ๔๕ ปี ที่พระองค์ตรัสรู้แล้วสั่งสอนชาวโลกอยู่นั้น พระองค์ประทับจำพรรษาอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ เพื่อสงเคราะห์ชาวโลกรวม ๑๘ แห่ง ดังนี้

๑. พรรษาที่ ๑ จำพรรษา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี
๒. พรรษาที่ ๒ – ๔ จำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์ (๓ พรรษา)
๓. พรรษาที่ ๕ จำพรรษา ณ กุฎาคารสาธา ป่ามहांวัน กรุงเวสาลี
๔. พรรษาที่ ๖ จำพรรษา ณ มกุฏบรรพต
๕. พรรษาที่ ๗ จำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดา
๖. พรรษาที่ ๘ จำพรรษา ณ เกศกลาวัน สูงสูमारิระ
๗. พรรษาที่ ๙ จำพรรษา ณ กรุงโกสัมพี
๘. พรรษาที่ ๑๐ จำพรรษา ณ ป่าปาติลยยะกะ (ป่าติลยยะ)
๙. พรรษาที่ ๑๑ จำพรรษา ณ ทักขิณาคิริ เอกนาพา
๑๐. พรรษาที่ ๑๒ จำพรรษา ณ เมืองเวรัญชา
๑๑. พรรษาที่ ๑๓ จำพรรษา ณ เจริยบรรพต
๑๒. พรรษาที่ ๑๔ จำพรรษา ณ พระเชตะวัน เมืองสาวัตถี
๑๓. พรรษาที่ ๑๕ จำพรรษา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ (โปรดพุทธบิดาและพระญาติ)
๑๔. พรรษาที่ ๑๖ จำพรรษา ณ เมืองอาฬวี
๑๕. พรรษาที่ ๑๗ จำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์
๑๖. พรรษาที่ ๑๘ – ๑๙ จำพรรษา ณ จาลิยบรรพต (๒ พรรษา)
๑๗. พรรษาที่ ๒๐ จำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์
๑๘. พรรษาที่ ๒๑ – ๔๕ จำพรรษา ณ เชตะวันบ้าง บุพพารามบ้าง เมืองสาวัตถี

หมายเหตุ : ๑. พรรษาที่ ๒,๓,๔,๑๗,๒๐ รวม ๕ พรรษา ประทับจำพรรษาอยู่ที่กรุงราชคฤห์
๒. พรรษาที่ ๑๓,๑๘,๑๙ รวม ๓ พรรษา ประทับจำพรรษาอยู่ที่จาลิยบรรพต
๓. พรรษาที่ ๑๔ และ ๒๑ – ๔๕ รวม ๒๕ พรรษา จำพรรษา ณ พระเชตะวัน

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เพื่อสรุปแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์ชาวโลกเพื่อปลดปล่อยความทุกข์ความเดือดร้อน ตามที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้อย่างแน่วแน่แท้จริง

บทที่ ๓

พระพุทธศาสนา

ก่อนจะพูดถึงเรื่องการสงเคราะห์ ในบทนี้ ขอทำความเข้าใจในคำว่าพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นพื้นฐานเรื่องสังคมสงเคราะห์สักเล็กน้อย พระพุทธศาสนานั้น ในชั้นแรกทีเดียวเรียกว่า พรหมจรรย์ ดังจะเห็นได้จากพระพุทธรูปที่ตรัสส่งพระอรียสาวก ๖๐ องค์ไปประกาศศาสนาครั้งแรก ที่ว่า อถโฆ ภควา ภิกขุ อามนุเตสิ “ มุตตาหํ ภิกขเว ฯเปฯ เภลปริปัญณํ ปริสุทฺธํ พุรุมฺจริยํ ปกาเสถ ฯเปฯ ”

ในชั้นต่อมา เรียกว่าพระธรรมวินัย ดังพุทธรูปที่ตรัสกับพระอานนท์ ซึ่งกราบทูลถามถึงผู้ที่จะเป็นผู้แทนพระองค์ ในเมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว ที่ว่า “ โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต , โส โว มมจฺเจน สตุถา ”

พระพุทธศาสนา แปลว่า ศาสนาของผู้รู้ ของผู้ตื่น ของผู้เบิกบาน ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้แล้วสั่งสอนชาวโลก ปลุกชาวโลกให้ตื่นจากกิเลสนิพพาน นั่นเอง ดังพุทธรูปที่ตรัสแก่พระอรียสงฆ์สาวก ๑๒๕๐ องค์ ที่มาประชุมกัน โดยมีได้นัดหมาย ในวันจาตุรงคสันนิบาต หรือที่เราเรียกว่าวันมาฆบูชา ที่ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสุปสมฺปทา
สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ

ก. องค์ประกอบของพระศาสนา

พระพุทธศาสนา หรือศาสนาทุกศาสนา จะมีองค์ประกอบ หรือส่วนประกอบใหญ่ ๆ ที่สำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. ศาสนวัตถุ : หมายถึงวัตถุสิ่งของ หรือทรัพย์สินสมบัติของศาสนา
๒. ศาสนบุคคล : หมายถึงศาสนิกชนของศาสนา เช่น บริษัท ๔ เป็นต้น
๓. ศาสนธรรม : หมายถึงคำสั่งสอนทั้งหมดทั้งสิ้นของศาสนา
๔. ศาสนพิธี : หมายถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

ข. องค์ประกอบของศาสนาอีกนัยหนึ่ง

๑. ความเคารพ : ต้องเป็นเรื่องที่มหาชนเคารพบูชา ในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์
๒. ธรรมวินัย : ต้องเป็นคำสอนทางศีลธรรมจรรยา วางกฎเกณฑ์ความประพฤติ
๓. เจ้าของ : ต้องมีศาสดา และมีการยอมรับความจริงทางประวัติศาสตร์

๔. สาวก : ต้องมีคณะบุคคลผู้ประกอบพิธีทางศาสนาโดยเฉพาะ ที่เรียกว่าพระ หรือ นักบวช

๕. การยอมรับ : ต้องมีการกวัดขັນในเรื่องความภักดี เช่น นับถือศาสนาหนึ่งแล้ว จะนับถือศาสนาอื่นอีกไม่ได้ เป็นต้น (ไม่นับถือ ๒ หรือ ๓ ศาสนา พร้อมกัน)

หมายเหตุ : หากขาดข้อใดข้อหนึ่งดังกล่าวนี้ ไม่เรียกว่าศาสนา คงเรียกว่าเป็นลัทธิเท่านั้น

ค. นวังกถัตถุศาสน์

นวังกถัตถุศาสน์ หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า (ศาสนาพุทธ) ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. สุตตะ : ได้แก่พระวินัยปิฎก , คัมภีร์นิเทศ และ พระสูตรทั้งหลาย

๒. เคยยะ : ได้แก่ความ (คำสอน) ที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน

หมายเอา พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด

๓. เวยยาकरणะ : ได้แก่ความที่เป็นร้อยแก้วล้วน หมายเอาพระอภิธรรมทั้งหมด , พระสูตรที่มีคาถา และพุทธพจน์ที่ไม่ได้จัดเข้าในองค์ทั้ง ๘ ที่เหลือ

๔. คาถา : ได้แก่ความร้อยกรองล้วน (เป็นคาถาทั้งสิ้น)

๕. อุทาน : ได้แก่คาถา ที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสพรคด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ มี ๘๐ อุทาน/สูตร

๖. อิติวุตตกะ : ได้แก่พระสูตร ๑๑๒ สูตร ที่พุทธองค์ตรัสโดยนัยว่า วุตตถุเหตุ ภาควตา เป็นต้น (อุทเทศ, นิทเทศ, นิคม) (เชื่อมความเข้าสู่คาถาด้วยคำว่า อิติ วุจจติ)

๗. ชาตกะ : ได้แก่ชาดก ๕๕๐ เรื่อง มีอปนิมกชาดก เป็นต้น

๘. อัปภูตธรรม : ได้แก่เรื่องอัศจรรย์ ซึ่งได้แก่พระสูตรที่ว่าด้วยข้ออัศจรรย์ หรือเรื่องไม่เคยมีมาก่อน ทุกสูตร

๙. เวทลละ : ได้แก่พระสูตร แบบถาม—ตอบ มีจูฬเวทลลสูตร และ มหาเวทลลสูตร เป็นต้น

ง. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ

พระพุทธศาสนานี้มีความสำคัญเป็นอันมาก หากจะเปรียบก็ต้องเปรียบว่าเหมือนกับลมหายใจของมนุษย์ หากเราไม่หายใจเมื่อไรคนเราก็จะเสียชีวิตทันที เพียงการหายใจติดขัด คนเราก็ไม่สบายแล้ว คนไม่มีศาสนาในจิตใจก็เหมือนกัน เหมือนกับคนตายแล้ว ถึงมีชีวิตอยู่ ก็จะดำเนินชีวิตอย่างติด ๆ ขัด ๆ ตลอดไป

อย่างไรก็ตาม ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ของเมืองไทย ได้สรุปความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. เป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นศาสนาประจำชาติของประเทศ คนไทยส่วนใหญ่ประมาณ ๙๕ % นับถือพระพุทธศาสนา
๒. เป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย (ดูจากวิถีชีวิตคนไทย)
๓. เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย
๔. เป็นสถาบันคู่ชาติไทย (ธงชาติไทย, ศิลาจารีต่าง ๆ, พระคำรัสต่าง ๆ เป็นหลักฐาน)
๕. สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทย ที่รักความเป็นอิสระเสรี (ไท, สยาม, สย, สยม)
๖. เป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอาเอกลักษณ์ของชาติไทยไว้ เช่น ชอบพูดว่าไม่เป็นไร ลืมเสียเถิด ทำใจเสีย เรื่องเล็ก ๆ ฯลฯ
๗. เป็นมรดกและคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย เช่น โบราณสถาน, โบราณวัตถุ และความเชื่อทางศาสนา เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี เป็นต้น
๘. เป็นหลักนำในการพัฒนาชาติไทย (กายภาวนา, ศีลภาวนา, จิตตภาวนา และ ปัญญาภาวนา)
๙. เป็นแหล่งของดีมีค่า ที่ชนชาติไทยได้มอบให้แก่อารยธรรมของโลก

พูดถึงองค์ประกอบของศาสนา ๔ อย่าง ตามกล่าวแล้วนั้น องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดซึ่งมีบทบาทมากที่สุดและสำคัญมาก ๆ ในการสังคมสงเคราะห์ คือ ศาสนธรรมกับศาสนบุคคลที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน หมายถึงพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ จะต้องศึกษาหาความรู้ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้เข้าใจอย่างแท้จริง แล้วนำคำสอนนั้นมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง พร้อมกันนั้น ก็ทำการเผยแผ่อบรมสั่งสอนแก่อนุชน

คนรุ่นหลังต่อ ๆ กันไป หากแต่ละคนหรือแต่ละหมู่แต่ละคณะแต่ละสังคม ได้ปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวนี้แล้ว ก็จะทำให้สังคมมีความสงบสุขร่มเย็น เป็นสังคมที่น่าอยู่ ปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายทั้งหลาย ที่ยังไม่เกิดก็จะไม่เกิด ที่เกิดมีแล้วก็จะหมดสิ้นไป ซึ่งนั่นก็หมายความว่าพระพุทธศาสนาได้สงเคราะห์สังคมอย่างแท้จริง มิใช่หรือ ?

หากจะเปรียบพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะเปรียบได้กับห้างสรรพสินค้า ซึ่งมีสินค้าต่าง ๆ มากมาย ใครต้องการสินค้าชนิดใด ที่จะนำไปใช้สอยให้เกิดความสุขสบาย เมื่อเข้าไปในห้างสรรพสินค้าแล้ว ก็เลือกซื้อได้ตามต้องการ พระพุทธศาสนาก็เหมือนกัน พระพุทธองค์ใช้เวลาสั่งสอนชาวโลกอยู่ ๔๕ ปี ทรงประทานคำสั่งสอนไว้มากมาย ไม่ว่าคนเราจะอยู่ในสถานะใด จะเป็นพ่อ,แม่,ลูก,ครูอาจารย์,สามี,ภรรยา ,ทหาร,ตำรวจ,พ่อค้าประชาชน หรืออาชีพใด ๆ ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงประทานคำสั่งสอนสงเคราะห์ชาวโลกไว้ โดยให้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม แล้วจะประสบกับความสุขความเจริญ อย่างแน่นอน ปรากฏตามคัมภีร์ทางพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎกว่า คำสั่งสอนดังกล่าวมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็นปิฎกได้ ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ , พระสุตตันตปิฎก ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และพระอภิธรรมปิฎก ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เป็นหน้าที่ของเรชาวพุทธทุกคนจะต้องรักษาคำสอนทั้งหมดนี้ไว้ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติของเรชาวพุทธทุกคนไม่ให้เสื่อมสูญไปได้ ทางพุทธศาสนาสอนไว้ว่า พระสัทธรรมคำสอนทางศาสนาจะสูญสิ้นไป เพราะพุทธบริษัททั้งหลาย “ ไม่เล่าเรียนธรรม ไม่นำแสดงออก ไม่บอกแก่ผู้อื่น ไม่ท่องบ่นสาธยาย และไม่ไตร่ตรองพิจารณา ”

ถ้าวัดยัง	วังอยู่	คู่สยาม
ตราบนั่นความ-	เป็นไท	จะไม่สูญ
ถ้าวัดร้าง	วังไร้	ไทยอาดูร
น้ำตาพูน	เพียบถื่น	สิ้นดินไทย ฯ

บทที่ ๔

หลักการสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา สอนหลักการหรือวิธีการสงเคราะห์กัน ไว้ ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสสงเคราะห์ : การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของในโอกาสต่าง ๆ มีสงเคราะห์ด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น

๒. ธรรมสงเคราะห์ : การสงเคราะห์ด้วยธรรม หมายถึงการชี้แจง แนะนำ สั่งสอน อบรม หรือตักเตือน โดยธรรม ในโอกาสต่าง ๆ เช่นกัน

ในวิธีสงเคราะห์ ๒ อย่าง นี้ พระพุทธองค์ทรงยกย่องหรือเน้นการสงเคราะห์ด้วยธรรม ว่ามีผลประเสริฐกว่าการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ เพราะการสงเคราะห์ด้วยสิ่งของมีวันหมดไป แต่การสงเคราะห์ด้วยธรรม ไม่มีวันหมดไปตราบที่เขายังมีชีวิตอยู่ ตามพุทธภาษิตที่ว่า สพุพทานิ ชมมทานิ ชินาติ ซึ่งแปลว่าการให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง และอีกที่หนึ่งสอนไว้ว่า อมตโนโท จ โส โหติ โย จ ชมมมनुสฺสาสติ ฯ ซึ่งแปลว่า ผู้ใดสั่งสอนธรรม ผู้นั้นชื่อว่าให้สิ่งอมตะ (ให้สิ่งไม่ตาย) ตรงกับภาษิตจีนที่ว่า “ ถ้าท่านให้ปลาแก่คนจน เขาจะมีปลากินเพียง ๑ วัน แต่ถ้าท่านสอนวิธีจับปลาให้เขา เขาจะมีปลากินตลอดชีวิต ” โดยสรุปก็คือ สงเคราะห์เขาด้วยการสั่งสอนอบรม ดีกว่าสงเคราะห์ด้วยการให้วัตถุสิ่งของ เพราะปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์ตามพุทธภาษิตที่ว่า ปญญา ว ธเนน เสโยโย ฯ ซึ่งแปลว่าปัญญาเทียว ประเสริฐกว่าทรัพย์

ในคัมภีร์โศคนันทชาดก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ หน้า ๔๒) พระพุทธองค์ตรัสถึงธรรมะที่เป็นเครื่องสงเคราะห์กันไว้ ๔ ประการ ดังนี้

ทานญจ เปยฺยวชฺชญจ	อตฺตจริยา จ ยา อิธ
สมานตฺตดา จ ชมฺเมสุ	ตตฺถ ตตฺถ ยถารหิ
เอเต โข สงฺคหา โลเก	รตฺตฺสาณิว ยายโต ฯ
เอเต เจ สงฺคหา นาสฺสุ	น มาตา ปุตฺตการณา
ลเถถ มานํ ปุञฺช วา	ปีตา วา ปุตฺตการณา ฯ

๑. กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นมัวเมาในความสุขทางกาม

๒. อตถกิลมณานุโยค การทรมานตนให้ลำบาก (ทุกกรกิริยา)

การแก้ปัญหทั้ง ๒ วิธี นี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า มิใช่ทางที่จะทำให้บุคคลแก้ปัญหาคือไม่สามารถบรรลุถึงการดับทุกข์ได้ แล้วทรงเสนอการปฏิบัติตามหลักที่ถูกต้อง นั่นคือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือที่เราเรารู้กันว่า ทางสายกลาง อันได้แก่อริยมรรค มีองค์ ๘ นั่นเอง

๓. ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง : การสงเคราะห์ตามหลักทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องให้ผู้มีปัญหาหรือผู้ที่เราจะสงเคราะห์นั้น ให้ความร่วมมือและปฏิบัติด้วยตนเอง พระองค์เป็นแต่ผู้บอกทางชี้ทางเท่านั้น ส่วนการเดินทางหรือลงมือปฏิบัติ นั้น เป็นหน้าที่ของผู้ที่ต้องการรับการสงเคราะห์ จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติเอง ไม่สามารถให้ใครมาลงมือปฏิบัติแทนได้ ตามพุทธภาษิตที่ว่า

ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อกฺขาตาโร ตถาคตา

ปฏิบัตินุนา ปโมกฺขนฺติ ฉายิโน มารพฺนุณา ฯ

ซึ่งแปลว่า ท่านทั้งหลายต้องปฏิบัติกิจนั้นด้วยตนเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่เพียงผู้บอกเท่านั้น ผู้ใดพากเพียรปฏิบัติตาม ผู้นั้นย่อมพ้นจากเครื่องพันธนาการของพญามาร ดังที่พระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตา แพร่เชื้อไม้) วัดประยูรวงศาวาส กทม. นำมาแต่งเป็นคำกลอนสอนใจไว้ว่า

มิใช่เทพใดคอกมาอุ้มสม มิใช่พรหมใดคอกมาเสกสรร

มิใช่ศุภร์หรือเสาร์อาทิตย์จันทร์ ที่จะบันดาลให้เราชั่วดี

แต่กรรมคนลิขิตชีวิตคน ให้ชั่วดีมีจนตามวิถี

กฎแห่งกรรมทำดีต้องได้ดี ถ้าทำชั่วก็มีแต่เลวระยำ ฯ

ดังนั้น คนมีปัญหาจะต้องพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองนั้น ทางพุทธศาสนาก็สอนไว้ว่า

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โภ หิ นาโถ ปโร ลียา

อตฺตนา หิ สฺตนฺเตน นาถํ ลภติ ทฺลลภํ ฯ

ซึ่งแปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ก็คนมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันประเสริฐ (คือฝึกตนเองได้แล้ว ย่อมพึ่งตนเองได้)

๔. **ต้องเป็นไปอย่างสมดุล :** พระพุทธศาสนาเน้นทางสายกลางเป็นหลัก ให้ปฏิบัติพอเหมาะพอดี ไม่เคร่งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป คือ ไม่เน้นการพัฒนาด้านวัตถุ (กาม สู้ชัลลิกานุโยค) มากเกินไป และไม่เน้นด้านการพัฒนาจิต (อตฺตกิลมณานุโยค) จนเกินไป ปฏิบัติทั้งศีล,สมาธิและภาวนา (มรรค ๘) ไปพร้อม ๆ กัน เหมือนพิณ ๓ สาย

๕. **ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม :** ต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง (สาดจุกิริยา) จนกว่าจะประสบความสำเร็จ ต้องอดทนพยายาม คือ อดทนเหมือนหญ้าที่อดทนต่อลม,แดด,หนาว,ร้อน, หิว,กระหาย ฉะนั้น

๖. **ต้องสอดคล้องกับจุดหมายหลักของชีวิต :** หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั้น มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือเป็นไปเพื่อการดับทุกข์ การแก้ปัญหา ก็ต้องสอดคล้องกับจุดหมายหลักของชีวิต คือการดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้นได้เช่นกัน หลักการนี้ เป็นหลักการสำหรับตรวจสอบว่าการกระทำนั้น ๆ ถูกต้องหรือไม่ ถ้าการสงเคราะห์นั้น เป็นไปเพื่อเพิ่มพูนปัญหา ซึ่งตรงกันข้ามกับการดับปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ แล้ว ถือว่าวิธีนั้นผิดหลักการทางพระพุทธศาสนา

๗. **ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น :** หลักข้อนี้เป็นผลของการกระทำ การกระทำนั้น ต้องเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ต้องเป็นไปเพื่อป้องกัน,แก้ไข, พัฒนา , ส่งเสริม ทั้งแก่บุคคล , กลุ่มชน และสังคม ทำให้ปัญหาลดลง ไม่เพิ่มพูนปัญหาให้แก่สังคม เรียกว่าไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนและผู้อื่น ตามภายิตของ พล.อ.สิทธิ จิรโรจน์ อดีตเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก ที่ว่า

อยากรวย	จงขยัน	หมั่นเพียรเข้า
อยากสวย	แต่งเอา	ตามสมัย
อยากสุข	อย่าก่อทุกข์	แก่ผู้ใด
อยากสบาย	อย่าทำให้	ใครลำบาก ๑

บทที่ ๕

สังคัม และ ธรรมเนียมสำหรับสังคัม

ก. สังคัมตามพุทธทรรศนะ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคัม ซึ่งจะอยู่ในโลกโดยโดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ จำเป็นจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันในชีวิต ตามเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ตามลักษณะภูมิประเทศ หรือตามหน้าที่การงาน ซึ่งท่านพระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (รศ.ดร. ฌรงค์ จิตตโสภโณ) ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๕) พระสุธีวรญาณ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับสังคัมตามพุทธทรรศนะไว้ ในหนังสือเรื่อง พระพุทธศาสนาและปรัชญาว่า สังคัมในสมัยพระพุทธองค์ซึ่งจากพระไตรปิฎก อาจแบ่งได้หลายลักษณะ ดังนี้

๑. แบ่งตามภูมิศาสตร์ : นครวาสี และ ชนปทวาสี
๒. แบ่งตามเชื้อชาติ : อริยกะ และ มิถิกะ
๓. แบ่งตามวรรณะ : ชัตติยะ, พราหมณะ, เวสสะ, สุททะ, จันฑาละ ฯ
๔. แบ่งตามลักษณะทางศาสนา : ปัพพิชตะ และ คิหิ (นักบวช, กฤหัสถ์)
๕. แบ่งตามลักษณะเศรษฐกิจหรืออาชีพ : เสฎฐี, มหาเสฎฐี, อนาถปิณฑิกะ, โชติกะ, กุฎุมพี, สุวัณณคหปติ, จิตตคหปติ, หัตถการ, เกหการ, มาลาการ, คีตการ, เวชชะ, ติกิจจกะ, กสกะ, อุษยาपाल, โคपालะ, โภฆาตกะ, อชปาละ, นาวิกะ, วาณิชะ, ยาจกะ, วณิพกะ และ เนสาทะ เป็นต้น

๖. แบ่งตามหน้าที่ในฐานะคนธรรมดา : จัดเป็นกลุ่มๆ ได้ดังนี้

- ๖.๑ กลุ่มที่ ๑ มาตาปิตา - ปุตตธิดา
- ๖.๒ กลุ่มที่ ๒ ครู - ลิสสา
- ๖.๓ กลุ่มที่ ๓ ภริยา, ชายา - สามี, ปติ
- ๖.๔ กลุ่มที่ ๔ สหาย - มิตตะ
- ๖.๕ กลุ่มที่ ๕ สามิกะ - กรรมการะ

๖.๖ คู่ที่ ๖ ปัพพชิตะ, สมณะ - คิหิ หรือ คฤหัสถ์

๗. แบ่งตามระบบราชการ :

๗.๑ ราชา, มหาราชา, จักรพรรดิ/ ราชนี (กษัตริย์)

๗.๒ อมัจจา, มหาอมัจจา (ราชบริพาร)

๗.๓ เสนาปติ (นายก — รัฐมนตรี)

๗.๔ ราชปุริสสะ (ข้าราชการ)

๗.๕ พลกาย (ทหาร หรือ กองทหาร)

ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม สังคมทุกสังคมตามที่กล่าวแล้ว ต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นข้อปฏิบัติ จึงจะทำให้สังคมมีความสุข เป็นสังคมธรรมิกะ หรือ ธรรมิกสังคม คือสังคม ที่มีธรรมะ เช่น พระราชาก็มีธรรมะ ประชาชนก็มีธรรมะ อำมาตย์ก็มีธรรมะ สมณะพระสงฆ์ ก็มีธรรมะ เมื่อมีธรรมะกันทุกหมู่เหล่า สังคมก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข เป็นสังคมที่น่าอยู่ มีเรื่องน่าคิดอย่างหนึ่ง คือ นักสังคมสงเคราะห์ทั้งหลาย ควรพิจารณาว่าจะนำธรรมะหมวดใดไป สงเคราะห์สังคมประเภทใด จึงจะเหมาะสม เท่านั้น

ข. ธรรมะสำหรับสังคม

สังคมใดควรมีธรรมะหมวดใดหรือข้อใด เป็นหลักประพฤติปฏิบัติ นั้น ขอเสนอ ธรรมะตามแนวทางคือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” ของ พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต ป.ธ.๕, พธ.บ.) ปัจจุบันคือ ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ มาเป็นตัวอย่างดังนี้

๑. ธรรมะสำหรับทุกคน :

๑.๑ ธรรมะเพื่อส่งเสริมความเป็นมนุษย์ เช่น ศีล ๕, สัปปริสธรรม ๗ เป็นต้น

๑.๒ ธรรมะเพื่อชีวิตที่องงาม เช่น ปัจจยัมมาทิฎฐิ ๒, บารมี ๑๐ และ มงคลชีวิต ๓๘ เป็นต้น

๑.๓ ธรรมะเพื่อเตือนสติ เช่น เทวทูต ๔, มาร ๕ และ อภินิหารปัจเจกขณะ ๕

๒. ธรรมะเพื่อความดีงามของสังคม :

๒.๑ ธรรมะส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกัน เช่น ปฏิสันถาร ๒, สังคหวัตถุ ๔, สาราณียธรรม ๖ เป็นต้น

๒.๒ ธรรมะเพื่อการปกครอง หรือธรรมะคุ้มครองชีวิตร่วมกัน เช่น พรหมวิหาร ๔, ราชธรรม ๑๐ และ จักรกวัตติวัตร ๑๒ เป็นต้น

๓. ธรรมะเพื่อผู้ครองเรือน (ภคหัสดี) :

๓.๑ ธรรมะเพื่อครอบครัว เช่น ตระกูลยั้งยืน ๔, ฃราวาสธรรม ๔ และ สมชีวิธรรม ๔ เป็นต้น

๓.๒ ธรรมะเพื่อความสัมพันธ์กันในสังคม เช่น ทิศ ๖, มิตรแท้มิตรเทียม ๗๗

๓.๓ ธรรมะเพื่ออยู่ดีทางเศรษฐกิจ เช่น ความสุขของภคหัสดี ๔, ประโยชน์ปัจจุบัน ๔, การใช้ทรัพย์ ๕ เป็นต้น

๓.๔ ธรรมะพึงหลีกเลี่ยง เช่น กรรมกิเลส ๔, อบายมุข ๔ และ ๖, อคติ ๔ และ อนันตริยกรรม ๕ เป็นต้น

๔. ธรรมะสำหรับบรรพชิต : ชุระ ๒, ปริสุทฐิศีล ๔, อภินหปัจจเวกขณะ ๕ ฯลฯ

๕. ธรรมะสำหรับอุบาสก : บุญกิริยาวัตถุ, อุปาสกธรรม และ อุโบสถศีล เป็นต้น

๖. ธรรมะสำหรับครูอาจารย์ : ลีลาการสอน ๔, กัลยาณมิตตธรรม ๗ เป็นต้น

๗. สังฆธรรม : ธรรมะที่ทุกคนควรเข้าใจและแจ่มแจ้ง เช่น ขันติ ๔, อริยสัจ ๔, มรรคมืองค์ ๘ และ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ เป็นต้น

ค. สังคมที่พึงประสงค์

สังคมที่พึงประสงค์ คือสังคมที่ดำเนินตามหลักสิงคาโลวาทสูตร และเว้นจากสิ่งเลวร้าย คือกรรมกิเลสและอบายมุข แล้วทำหน้าที่ให้ถูกต้องทั้ง ๖ หรือ ๑๒ ประการ (ตามหลักทศ ๖) แล้วพัฒนาตนทั้ง ๔ ด้าน คือ

๑. ภาวิตกาโย : มีปัจจัย ๔ สมบูรณ์

๒. ภาวิตลีโล : มีระเบียบวินัยด้วยศีล ๕

๓. ภาวิตจิตโต : มีจิตมั่นคงด้วยสมาธิ

๔. ภาวิตปัญญา : มีปัญญาสูงส่งด้วยอริยชน

ข้อแรก จะต้องมีธรรมะ คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ ๔

ข้อสอง จะต้องมีธรรมะ คือ ศีล ๕, สังคหัตถุ ๔, ฌรณาสธรรม ๔, สาราณียธรรม ๖

ข้อสาม จะต้องมี ธรรมะ คือ สมาธิจิต ได้แก่รู้จักบำเพ็ญสมาธิอย่างถูกต้อง

ข้อสี่ จะต้องมีธรรมะ คือ หลักสร้างปัญญา ๓ ครอบถ้วน มีสุตมยปัญญา เป็นต้น

เรื่องสังคัมที่พึงประสงค์นี้ นายแพทย์ ประเวศ วะสี บุษยาอุโธ ซึ่งเป็นนักปราชญ์ท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า แต่โบราณมา มนุษย์เราใฝ่ฝันถึงสังคัมที่มีความสุขทั่วพร้อม ดังมีจินตนาการในเรื่องสวรรค์และเรื่องโลกพระศรีอารย์ เป็นต้น แต่เป็นการยากที่จะทำให้มนุษย์เลิกใฝ่ฝันเช่นนั้นได้ นักคิดและนักปฏิบัติเพื่อสังคัม มีจุดมุ่งหมายที่จะเห็นความสุขถ้วนหน้าในสังคัม โดยมีความคิดว่าสังคัมที่มีความสุขถ้วนหน้านั้น อาจต้องมีลักษณะ ดังนี้

๑. มีงานทำ มีรายได้ มีปัจจัย ๔ ทั่วถึง

๒. มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๓. มีครอบครัวที่มีความสุข

๔. มีคุณธรรม, จริยธรรม

๕. มีสิ่งแวดล้อมที่ดี

๖. มีสุขภาพจิตดี พอใจในชีวิตและสังคัม

ตามหลักการนี้ หากเขียนเป็นภาษาอังกฤษ เรียกว่า มี G 6 G ดังนี้

G. i.

G. S.

G. M.

G. F.

G. E.

G. V.

สังคมมีความสุขถ้วนหน้า ตามหลัก G 6 G นั้น มีคำอธิบาย และ คำแปล ดังนี้

๑. G.I. มาจาก Good income แปลว่า รายได้ดี
๒. G.s. มาจาก Good security แปลว่า มีความปลอดภัย
๓. G.f. มาจาก Good family แปลว่า ได้ครอบครัวดี
๔. G.v. มาจาก Good virtue แปลว่า มีคุณธรรม
๕. G.e. มาจาก Good environment แปลว่า มีสิ่งแวดล้อมดี
๖. G.m. มาจาก Good mental health แปลว่า มีสุขภาพจิตดี

ฅ. ธรรมะสำหรับข้าราชการ

พระพุทธศาสนา มีคำสอนสำหรับคนทุกประเภท ในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๓ หน้า ๑๕๐ – ๑๕๑ และหน้า ๓๕๑ – ๓๕๒ (อัง.สตุตท. – นวกนิบาต) ได้กล่าวถึงจริยธรรมสำหรับบุคคลไว้หลายประเภท ในที่นี้ เพื่อให้เหมาะกับวิชาพระพุทธศาสนา กับสังคมสงเคราะห์ จะนำมากล่าวเฉพาะธรรมะสำหรับข้าราชการและบุคคลทั่วไป ดังนี้

๑. จริยธรรมสำหรับผู้ใหญ่บ้าน : มี ๔ ประการ คือ

- ๑.๑ สังกหัตถุ ๔ ประการ มี ทาน เป็นต้น
- ๑.๒ พรหมวิหาร ๔ ประการ มี เมตตา เป็นต้น
- ๑.๓ ทนุตา รู้จักปรับปรุงตัวให้เข้ากับลูกบ้าน
- ๑.๔ อคติ ๔ ประการ มีฉันทาคติ เป็นต้น

๒. จริยธรรมสำหรับกำนัน : มี ๕ ประการ คือ

- ๒.๑ รู้จักอดทน วางตนเป็นผู้ใหญ่
- ๒.๒ รู้จักใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับบุคคล
- ๒.๓ รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมโดยสม่ำเสมอ
- ๒.๔ มั่นคงในหน้าที่ มีเหตุผล ไม่ลำเอียง
- ๒.๕ มุ่งความสงบเรียบร้อย

๓. จริยธรรมของครู—อาจารย์ : มี ๗ ประการ คือ

- ๓.๑ ปิโย ทำตนให้น่ารัก
- ๓.๒ ครู ทำตนให้เป็นที่ยำเกรง
- ๓.๓ ภาวนีโย ทำตนให้เชี่ยวชาญยิ่งขึ้น
- ๓.๔ วศุตตา อุตส่าห์พำสอนวิชาต่าง ๆ
- ๓.๕ วจนกุขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำล่วงเกินต่าง ๆ
- ๓.๖ คมฺภีรญฺจ กถิ กศุตตา ขยายคำลุ่มลึกให้แจ่มแจ้ง
- ๓.๗ โน จฏฺฐานเน นินโยชเย ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางผิด

๔. จริยธรรมของนายแพทย์ : มี ๔ อย่าง ดังนี้

- ๔.๑ ขนฺติ—โสฺรจฺจ มีความอดทน สงบเสงี่ยมด้วยจรรยาแพทย์
- ๔.๒ เมตฺตฺตา—กรฺรณา ปรรณนาตี มีความสงสารคนไข้
- ๔.๓ พยาปาร ขวนขวายงานในหน้าที่ของตน
- ๔.๔ อตฺถจฺริยา ประพฤติประโยชน์ทั่วไป

หมายเหตุ : ในด้านความประพฤติของแพทย์ ควรมีลักษณะ ดังนี้

๑. ไบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส
๒. อ่อนหวานในการปฏิสันถาร
๓. ถ่อมตัวปรับปรุงตนให้เข้ากับคนทุกชั้น
๔. หมั่นขยันในหน้าที่อันเป็นกรณียะ

๕. จริยธรรมของนายอำเภอ : มี ๕ ประการ ดังนี้

- ๕.๑ รู้จักปฏิบัติให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
- ๕.๒ ปรรณนาตีต่อประชาชนทุก ๆ ระดับ
- ๕.๓ ฉลาดในการใช้คนทำงาน
- ๕.๔ สนับสนุนส่งเสริมความร่วมมือทุกฝ่าย
- ๕.๕ มีความซื่อสัตย์สุจริต

๖. จริยธรรมของปลัดอำเภอ : มี ๔ ประการ คือ

- ๖.๑ มีประสิทธิภาพในหน้าที่การงานทั้งวิชาการและธุรการ ทำให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ
- ๖.๒ รู้จักสำรวจมรรถวังตน ไม่มัวเมาประมาท ซัดถึระเบียบแบบแผนประเพณี
- ๖.๓ ทำการชวนขยายให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน
- ๖.๔ ฉลาดในการทำตัวให้เข้าถึงประชาชน ไม่เลือกที่รักผลักที่ชัง

๗. จริยธรรมของผู้ว่าราชการจังหวัด : มี ๕ ประการ ดังนี้

- ๗.๑ ฉลาดในการหลีกเลี่ยงความเลื่อม มาดำเนินทางเจริญ
- ๗.๒ ขยันในกรณียกิจ อำนวยประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้ถึงความต้องการของประชาชน
- ๗.๓ มีอัธยาศัยใจกว้างขวาง วางตนเป็นที่พึ่งของทุกฝ่าย
- ๗.๔ รู้จักใช้คน ยกย่องคนเป็น ไม่กดขี่ข่มเหงหรือหวงอำนาจ
- ๗.๕ ซื่อตรงต่อหน้าที่ มีสติจะความจริงใจตามเหตุผล

๘. จริยธรรมของปลัดจังหวัด : มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๘.๑ ไม่ทอดทิ้งการงานให้ค้างค้ำ (อาญ)
- ๘.๒ รู้จักพิจารณาใคร่ครวญการงาน ประสานงานทุกฝ่าย
- ๘.๓ รู้จักปกครอง รู้จักใช้คนเป็น รู้จักใช้อำนาจหน้าที่ ข่มคนที่ควรข่ม และยกย่องคนที่ควรยกย่อง (นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ)
- ๘.๔ รู้จักวางตัว ปรับปรุงตนให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย

๙. จริยธรรมของนายกเทศมนตรี : มี ๕ ประการ ดังนี้

- ๙.๑ รู้จักฟัง รู้จักหยั่งเสียง รู้ถึงความต้องการของท้องถิ่น
- ๙.๒ ชอบความสะอาด เกลี่ยคความสกปรก
- ๙.๓ รู้จักทำหน้าที่ให้เหมาะสม
- ๙.๔ มีความละเอียดในการทำผิดจากทำนองคลองธรรม
- ๙.๕ ไม่ปล่อยปละละทิ้งการงานให้อาญค้ำค้ำ

๑๐. จริยธรรมของรัฐมนตรี : มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๑๐.๑ ทุกุขุปฺนุทฺนํ รู้จักบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน

๑๐.๒ ฆมฺมกามตา มุ่งความเป็นธรรมแก่สังคม

๑๐.๓ สติ—ปัญญา มีสติคู่กับปัญญา

๑๐.๔ อตถกัรึ บำเพ็ญประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

๑๑. จริยธรรมของนายกรัฐมนตรี : มี ๔ ประการ ดังนี้

๑๑.๑ จกฺขุมา เป็นผู้เห็นการณ์ไกล (วิสัยทัศน์)

๑๑.๒ ปฎิปทา ว่องไว คล่องแคล่ว ในการคิดทันต่อเหตุการณ์

๑๑.๓ ทิฏฐิสามญฺญตา มีทัศนคติตรงกัน ส่งเสริมสนับสนุนความสามัคคี

๑๑.๔ มชฺฌิมา ปฎิปทา ดำเนินทางสายกลาง ไม่เอียงซ้าย—ขวา

๑๒. จริยธรรมของผู้พิพากษา : มี ๕ ประการ ดังนี้

๑๒.๑ น จนุทาคติ ไม่ลำเอียงเพราะชอบ

๑๒.๒ น โทสาคติ ไม่ลำเอียงเพราะเกลียดชัง

๑๒.๓ น ภยาคติ ไม่ลำเอียงเพราะกลัว

๑๒.๔ น โมหาคติ ไม่ลำเอียงเพราะหลง หรือ เพราะไม่รู้เท่าทันเหตุการณ์

๑๓. จริยธรรมของตำรวจ (จะต้องปฏิบัติต่อประชาชน) : มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑๓.๑ น ลาภมฺขา ไม่เห็นแต่จะได้ถ่ายเดียว

๑๓.๒ ยาจโยคตา ทำตนให้เป็นที่พึ่งของประชาชนได้

๑๓.๓ น วสยุตฺตา ไม่ใช่อำนาจข่มเหง กดขี่ รีดไถ ประชาชน

๑๓.๔ ทุกฺขปฺปหานา บำบัดทุกข์ให้ประชาชน

๑๓.๕ สุขายนา บำรุงสุขให้แก่ประชาชน

๑๓.๖ วาจาเปยุยฺ รู้จักใช้วาจาที่นุ่มนวล ไม่ดูหมิ่นประชาชน

๑๓.๗ นิवादตา รู้จักถ่อมตน

๑๓.๘ สหรมฺมจารึ ประพฤติตนเหมาะสมกับหน้าที่

๑๓.๙ ปชาปิยมิตฺตา เป็นมิตรของประชาชน

๑๓.๑๐ สพฺเพสํ สงฺฆมฺภูตานิ สามคฺคี วุฑฺฒิสาทิกา มีความสามัคคี

เพื่อความเจริญในหน้าที่การงาน

๑๔. จริยธรรมของนักการทูต : มี ๘ ประการ คือ

- ๑๔.๑ โสตา ฟังเป็น คือรู้จักฟังให้แน่ชัด ว่าอะไรเป็นอะไร โดยไม่เป็นคนหูเบาเชื่อง่าย ต้องมีเหตุผล
- ๑๔.๒ สวาเวตา พูดให้เข้าใจตรงประเด็น หรือตรงความมุ่งหมาย คือมีศิลปะในการพูดให้คนฟังเข้าใจ และสำเร็จประโยชน์
- ๑๔.๓ อุกุครหตา หมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ
- ๑๔.๔ วิญญาตา รู้เรื่องราวต่าง ๆ แจ่มแจ้ง
- ๑๔.๕ ธารตา จำเก่ง คือ ทรงจำเหตุการณ์และเรื่องราวได้ดี
- ๑๔.๖ วิญญาเปตา ฉลาดในการชี้แจงเรื่องราวต่าง ๆ ให้เขาเข้าใจ และเห็นด้วยโดยเต็มใจ
- ๑๔.๗ กุสโล สหิตาสหิตสุมี ฉลาดรอบรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์
- ๑๔.๘ โน จ ทรหารโก ไม่ทะเลาะวิวาทกับใคร ๆ
- หมายเหตุ : นักการทูตผู้มีคุณสมบัติหรือจริยธรรม ทั้ง ๘ ประการนี้ จะทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จแก่ประเทศชาติของตน ตามความมุ่งหมายทุกประการ

ง. ธรรมะสำหรับคนทั่วไป

๑. จริยธรรมสำหรับบิดามารดา : (จากเรื่องทศ ๖) มี ๕ ประการ ดังนี้

- ๑.๑ ปาปา ปุตุตฺตํ นิวาเรณฺติ ห้ามปรามลูกไม่ให้ทำความชั่ว
- ๑.๒ กลยาณํ นิเวเสนฺติ ให้ลูกได้ตั้งอยู่ในความดี
- ๑.๓ สิปปํ สิกฺขาเปณฺติ ให้ลูกได้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๑.๔ ปฏฺฐิรฺเปณํ ตํโยเชณฺติ หากู้ครองที่สมควรให้
- ๑.๕ ทายชฺชํ นิยุยาเทนฺติ มอบทรัพย์สมบัติไว้ในโอกาสอันสมควร

๒. จริยธรรมสำหรับบุตรธิดา : (จากเรื่องทศ ๖) มี ๕ ประการ ดังนี้

๒.๑ ภโต เนตํ ภริยสุสามี ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงดูท่านตอบแทน

๒.๒ กิจจํ เนตํ ภริยสุสามี ทำกิจการงานช่วยเหลือท่าน

๒.๓ กุลवंตี ฐเปยสุสามี ดำรงวงศ์สกุลของท่าน

๒.๔ ทายชชํ ปฏิปชชิสสุสามี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท

๒.๕ กาลกตานิ ทกฺขิณิ อนุปทิสสุสามี เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศ

ส่วนกุศลให้ท่าน (เป็นเจ้าภาพจัดการศพท่าน)

๓. จริยธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกา : มี ๕ ประการ ดังนี้

๓.๑ ประกอบด้วยศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนา (มีศรัทธา)

๓.๒ มีศีลบริสุทธ์

๓.๓ ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล

๓.๔ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา

๓.๕ บำเพ็ญแต่ในพระพุทธศาสนา

หมายเหตุ : อุบาสกอุบาสิกา แม้ตั้งอยู่ในคุณสมบัติ ๕ ประการนี้แล้ว ควรเว้นจากวิบัติ ๔ ประการ คือ ๑. ศีลวิบัติ ๒. อาจารย์วิบัติ ๓. ทิฏฐิวิบัติ ๔. อาชีวิวิบัติ ด้วย

๔. จริยธรรมสำหรับแม่บ้าน : มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๔.๑ ไม่นำโทษในบ้านออกไปเผยนอกร้าน (ไฟในอย่านำออก)

๔.๒ ไม่นำคำนิทานนอกร้านมาเล่าในบ้าน (ไฟนอกอย่านำเข้า)

๔.๓ รู้จักตอบแทนแก่ผู้ที่เคยให้ หรือรู้จักให้

๔.๔ ไม่ให้แก่ผู้ที่ไม่ควรให้ เช่น คนเกียจคร้านเป็นต้น

๔.๕ รู้จักช่วยเหลือทั้งฝ่ายพ่อครัว,แม่ครัว หรือสามี

๔.๖ ไม่นั่งเฉย ในเมื่อพ่อครัว,แม่ครัว หรือสามี ทำงาน

๔.๗ ไม่บริโภคก่อนพ่อครัว,แม่ครัว หรือสามี

๔.๘ ตื่นก่อนนอนทีหลัง รู้จักปรนนิบัติครอบครัวให้เหมาะสม

๔.๙ ให้มีความขำเกรงพ่อครัว,แม่ครัว หรือสามี เหมือนกองไฟหรืองูพิษ

๔.๑๐ ให้มีความเคารพพ่อผัว,แม่ผัว หรือสามี เหมือนเคารพเทวดา

๕. จริยธรรมสำหรับพ่อบ้าน : มี ๕ ประการ ดังนี้

๕.๑ นิปโก รู้จักปกครองตนเองและครอบครัว

๕.๒ ภัยทศสาวี เห็นภัยของความยากจน เห็นโทษของอบายมุข

๕.๓ ทารสตุฎฐี พอใจในภรรยาคู่ครองของตน

๕.๔ อปปฏิวาณิ มุ่งความเจริญก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ไม่อ่อนแอแต่ก็ไม่แข็งกระด้าง คือ จงอ่อนโยนแต่อย่าอ่อนแอ จงแข็งเกร่งแต่อย่าแข็งกระด้าง

๕.๕ นิติกรณิ ทำตนให้เป็นผู้เป็นที่ดี

๖. จริยธรรมสำหรับลูกบ้าน : (ปฏิบัติต่อผู้ใหญ่บ้าน) มี ๕ ประการ ดังนี้

๖.๑ เชื้อฟังคำสั่ง

๖.๒ มีวินัยข้อบังคับ อยู่ในขอบเขตระเบียบแบบแผน ไม่นอกริคนอกระดับ

๖.๓ ขยันหมั่นทำงาน

๖.๔ คบคนดี หลบหนีคนชั่ว

๖.๕ รู้จักใช้จ่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมตามเพื่อน

๗. จริยธรรมสำหรับชาวบ้าน : (ปฏิบัติต่อกำนัน) มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๗.๑ นึกถึงภัยของความยากจน

๗.๒ นึกถึงผลของความขยัน

๗.๓ นึกถึงทางอาชีพของเศรษฐี (อ,อา,ก,ส)

๗.๔ นึกถึงอาหารที่ต้องหามาเลี้ยงชีวิต

๗.๕ ตรวจตรามรดก ทุนรอน หรือกรรมสิทธิ์

๗.๖ คำนึงถึงบรรพบุรุษว่า ท่านดำรงชีวิตและวงศ์ตระกูลมาได้อย่างไร

๗.๗ ภูมิใจในภาวะที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ชาติ

๗.๘ เทียบเคียงวิทยฐานะวิชาและอาชีพให้ทันเพื่อนบ้าน

๗.๙ เลือคบสมาคมแต่คนขยัน

๗.๑๐ ปลุกใจให้เกิดอุตสาหกรรมเป็นนิจ

๘. จริยธรรมของนักเรียน : มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๘.๑ สุ หนึ่งฟังอย่าฟังคาย ให้ตั้งจิตกำหนดจำ
- ๘.๒ จิ หนึ่งอุตสาหะ เอาจิตพินิจจำ
- ๘.๓ ปุ หนึ่งห้ามอย่าเอื้อนอำ จงนใดให้เร่งถาม
- ๘.๔ ทิ หนึ่งให้เอาจิตคิดลิจิต ข้อสุขุมความ
พร้อมองค์จึงทรงนาม ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา

๙. จริยธรรมของชาวนา—ชาวไร่ : มี ๖ ประการ ดังนี้

- ๙.๑ สทุธา พืช มีศรัทธาต่างพืช
- ๙.๒ ตโป วุฒิ มีความเพียรบากบั่นต่างฝน
- ๙.๓ ปญญา เม ชุคนงคถ์ มีปัญญาต่างแอกต่างไถ
- ๙.๔ หิริ อีสา มีความละเอียดใจต่างถอนไถ
- ๙.๕ มโน โยตุตม์ มีใจต่างเชือก
- ๙.๖ สติ เม ผาลปจัน มีสติต่างผาลและปลูก

๑๐. จริยธรรมของลูกค้า : (ปฏิบัติต่อพ่อค้าแม่ค้า) มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๑๐.๑ ไม่เป็นคนใจน้อย รู้จักต่อรอง
- ๑๐.๒ ไม่แบ่งวางท่าว่าฉันมีเงิน
- ๑๐.๓ ไม่ผลุนผลัน มีสติ และใจเย็น
- ๑๐.๔ รู้กาลเทศะว่าเป็นสมัยที่เหมาะสมหรือไม่

๑๑. จริยธรรมของคนมีหวัง : มี ๕ ประการ ดังนี้

- ๑๑.๑ ต้องการทรัพย์ ฟังประกอบการค้า
- ๑๑.๒ ต้องการความรู้ ฟังคบกับนักปราชญ์
- ๑๑.๓ ต้องการบุตร ฟังมีภรรยาสาว
- ๑๑.๔ ต้องการเป็นใหญ่ ฟังปฏิบัติให้ถูกต้องตามนิยม
- ๑๑.๕ ต้องการมีความสุข ฟังมีความสันโดษ พอใจ

๑๒. จริยธรรมของทนายความ : (ปฏิบัติต่อลูกความ) มี ๖ ประการดังนี้

- ๑๒.๑ มีความจริงใจ
- ๑๒.๒ ไม่เห็นแต่จะได้ถ่ายเดียว
- ๑๒.๓ ไม่เจ้าเล่ห์ให้ลูกความหลงกล
- ๑๒.๔ ไม่โอ้อวด หลอกลวงลูกความ
- ๑๒.๕ ไม่เถินเถ่อ
- ๑๒.๖ เดินทางสายกลาง (ยุติธรรม)

๑๓. จริยธรรมของลูกความ : (ปฏิบัติต่อทนายความ) มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๑๓.๑ ไม่ตระหนี่ในการให้กำลังใจ
- ๑๓.๒ ไม่เจ้าเล่ห์ให้ทนายหลงผิด
- ๑๓.๓ ไม่ซ่อนเร้นเรื่องความจริงและข้อเท็จจริง
- ๑๓.๔ รู้จักเสียสละ ให้บ้างจึงจะได้มา

๑๔. จริยธรรมของประชาชน : (ปฏิบัติต่อตำรวจ) มี ๑๐ ประการ ดังนี้

- ๑๔.๑ นิवादา ไม่เบ่งหรืออวดดีกับตำรวจ
- ๑๔.๒ การวตา รู้จักยำเกรงผู้ปฏิบัติตามหน้าที่
- ๑๔.๓ น อติมานะ ไม่ดูหมิ่นเจ้าหน้าที่
- ๑๔.๔ อัดตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ เป็นพลเมืองดี
- ๑๔.๕ สัมมาอาชีวะ ทำงานเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ
- ๑๔.๖ ปสาสนโกศล ฉลาดในการปกครองตนเอง
- ๑๔.๗ โสวัจสตา เชื่อฟัง เคารพในคำสั่ง ระเบียบ กฎหมาย
- ๑๔.๘ สามัคคี มีความพร้อมเพรียงกันตามฐานะอาชีพ
- ๑๔.๙ สมชีวิตา รู้จักประหยัด ใช้จ่ายให้สมเหตุผล
- ๑๔.๑๐ อปฺปมาทะ ไม่มัวเมา หลงใหล ในคำยุยงส่งเสริมจากคนอื่น

๑๕. จริยธรรมของปวงชน : (ปฏิบัติต่อผู้แทนราษฎร) มี ๖ ประการดังนี้

- ๑๕.๑ เขุยกยวสติกา มีอำนาจให้ผู้แทนพ้นภาวะ สส.ได้ เมื่อมีความผิด
- ๑๕.๒ น มุขหิกสัทธา ไม่หลงเชื่อ สส. ที่ปราศจากหิริ ความละอายใจ
- ๑๕.๓ น ถัมภิกา ไม่คือคิงแข็งกร้าว ต่อคำแนะนำอันชอบด้วยสุจริตธรรม
- ๑๕.๔ ปสาสนโนปายะ รู้จักวิธีปกครองตามระบอบที่ปวงชนถือธรรมเป็นใหญ่
- ๑๕.๕ ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นสอดคล้องกัน ในการประสานสามัคคี
- ๑๕.๖ สันติเปกขโก ทำอะไร ก็มุ่งความสงบเรียบร้อยเป็นเบื้องหน้า

๑๖. จริยธรรมของลูกจ้าง : (ปฏิบัติต่อนายจ้าง) มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๑๖.๑ อาชวัง ชื่อตรงต่อนายจ้าง
- ๑๖.๒ มัททวัง ถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่เอาเปรียบนายจ้างด้วยการอุ้งงาน
- ๑๖.๓ สัจจะ ตรงต่อเวลา ทำงานตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย
- ๑๖.๔ วินัย เคารพระเบียบแบบแผน ไม่ทำอะไรตามใจชอบ
- ๑๖.๕ อุบายโกศล ฉลาดในการแก้ไขความเสื่อม มาดำเนินทางเจริญ

๑๗. จริยธรรมของนายจ้าง : (ปฏิบัติต่อกลูกจ้าง) มี ๕ ประการ ดังนี้

- ๑๗.๑ เมตตา ปรารถนาดีต่อกลูกจ้าง ยามดีก็ใช้ ยามไข้ก็รักษา
- ๑๗.๒ ปิยวาจา เอาใจ ให้กำลังใจ ด้วยการรู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสม
- ๑๗.๓ สัจจะ ห้ในคราวที่ควรสงเคราะห์
- ๑๗.๔ วิชานโกวิท ฉลาดในการแบ่งงาน มอบหมายให้คนที่ควรมอบหมาย
- ๑๗.๕ ปสาสนโกศล ฉลาดในการปกครอง ไม่กดขี่ข่มเหงน้ำใจ ด้วยเห็นแก่

ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว

๑๘. จริยธรรมของคู่ชีวิต : (สามี- ภรรยา) มี ๔ ประการ ดังนี้

- ๑๘.๑ สมสัทธา มีศรัทธา ความเชื่อความเลื่อมใสในศาสนาเสมอกัน
- ๑๘.๒ สมสีลา มีศีล หรือระเบียบวินัยอันดีงามเสมอกัน
- ๑๘.๓ สมจาคา มีใจเสียสละเท่ากัน หรือ มีใจบุญใจกุศล เสมอกัน
- ๑๘.๔ สมปัญญา มีปัญญา หรือการศึกษา เสมอกัน

๑๙. จริยธรรมของโจร : (ความประพฤติของโจร) มี ๘ ประการดังนี้

๑๙.๑ ไม่ประหารคนที่ไม่ประหาร (ไม่ทำร้ายคนที่ไม่ต่อสู้)

๑๙.๒ ไม่เอาของคน จนไม่เหลือ

๑๙.๓ ไม่ลักพาสตรี

๑๙.๔ ไม่ประทุษร้ายกุมารี (เด็กผู้หญิง)

๑๙.๕ ไม่ปล้นบรรพชิต (นักบวช)

๑๙.๖ ไม่ปล้นราชทรัพย์ (ของหลวง)

๑๙.๗ ไม่ทำงานใกล้ถิ่นจนเกินไป (ไม่ปล้นใกล้บ้านตนเอง)

๑๙.๘ หลีกเลี่ยงการเก็บ (สิ่งของใดควรเอา - ไม่ควรเอา)

๒๐. จริยธรรม — คุณธรรมของนักเรียน : หมายถึงข้อควรประพฤติและคุณธรรมที่จะทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้าในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีหลักธรรมหลายหมวด ดังต่อไปนี้

๒๐.๑ อิทธิบาท ๔ : ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

๒๐.๒ จักร ๔ : ปฏีรูปเทสวาสะ, สัมปรีสุบัสสะ, อัคคสัมมาปณิธิ, ปุพเพกตปุญญตา

๒๐.๓ วุฒิชีธรรม ๔ : สัมปรีสังเสวระ, สัมมัชฌมัสสวนะ, โยนิโสมนสิการ, ธรรมานุธรรมปฏิบัติ

๒๐.๔ พหุสุตธรรม : พหุสุตตะ, ธตตะ, วจสตะ ปริจิตตะ, มนสานุเปกขิตตะ, ทิฏฐิตะ สุปริทตะ

๒๐.๕ สุ, จิ, ปุ, ลิ : ฟัง, คิด, ถาม, บันทึกจดจำ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิจิตตั้ง -	เกตว่าง เว้นนา
เว้นดังกล่าวว่าผู้	ปราชัญญ์ได้ดังตา ฯ

บทที่ ๖

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

จากการศึกษาพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมา ทำให้ทราบและสรุปได้ว่า ธรรมะในทางพระพุทธศาสนานั้น แท้ที่จริงแล้ว ก็คือคำสอนที่เป็นเสมือนเครื่องมือ ในการสงเคราะห์สังคม และพัฒนาสังคม ที่พระพุทธองค์ทรงประทานให้ชาวโลกนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน นั่นเอง

เรื่องนี้ ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนุญชีวิต โดยพิศดาร ซึ่งผู้เขียนขอนำเรื่องเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์มาเสนอไว้ในหนังสือเล่มนี้ สัก ๓ เรื่อง คือ

๑. การนำปรัชญาและจริยศาสตร์มาใช้ในสังคม
๒. หลักการสร้างนิสัย, จริยธรรม และจิตใต้สำนึกในสังคม
๓. โครงสร้างจริยธรรมในสังคม

ทั้ง ๓ เรื่องนี้ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

A. การนำปรัชญาและจริยศาสตร์มาใช้ในสังคม

๑. คนเป็นสัตว์ประเสริฐ (มนุษย์) (สมาชิกในสังคมมนุษยชาติ) พึงปฏิบัติดังนี้

- ๑.๑ กัลยาณมิตรตา มีกัลยาณมิตร คือแสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี
- ๑.๒ สีสัมปทา ทำสีลให้ถึงพร้อม คือมีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต
- ๑.๓ ฉันทสัมปทา ทำฉันทะให้ถึงพร้อม คือ มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
- ๑.๔ อุตตสัมปทา ทำตนให้ถึงพร้อม คือ มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะไปถึงได้
- ๑.๕ ทิฎฐิสัมปทา ทำทิฎฐิให้ถึงพร้อม คือ ถือเหตุปัจจัย มองอะไร ๆ ตามเหตุผล
- ๑.๖ อปฺปมาทสัมปทา ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม คือตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท
- ๑.๗ โยนิโสมนสิการ ทำโยนิโสให้ถึงพร้อม คือฉลาดคิดแยกคาย ให้ได้ทั้ง

ประโยชน์และความจริง

๒. คนสมบุรณ์แบบ (สัตบุรุษ) (สมาชิกแบบอย่างของมนุษยชาติ) ฟังปฏิบัติดังนี้

๒.๑ ชัมมัญญาตา รู้หลัก และรู้จักเหตุ

๒.๒ อัตถัญญาตา รู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล

๒.๓ อุตัตถัญญาตา รู้ตน คือรู้จักตน โดยฐานะ, ภาวะ, เพศ, กำลัง, ความรู้, ความถนัด, ความสามารถ และคุณธรรม

๒.๔ มัตถัญญาตา รู้ประมาณ คือ รู้จักพอดี

๒.๕ กาลัญญาตา รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม

๒.๖ ปริตัญญาตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน

๒.๗ ปุคคลัญญาตา รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่าง ๆ แห่งบุคคล

อ.สศตท. ๒๓/๖๕/๑๑๔

๓. คนมีศีลธรรม (อารยชน) (สมาชิกในหมู่อารยชน) ฟังปฏิบัติดังนี้

๓.๑ มีสุจริต ๓ คือ กายสุจริต วาสุจริต และ มโนสุจริต

๓.๒ ประพฤติตามอารยธรรม คือ กายกรรม ๓ วากรรม ๔ มโนกรรม ๓

๓.๓ อย่างต่ำ มีศีล ๕ :

(๑) เว้นจากปาณาติบาต

(๒) เว้นจากอทินนาทาน

(๓) เว้นจากกาเมสุมิจจาจารย์

(๔) เว้นจากมูสาวาท

(๕) เว้นจากสุราเมรัย

อ.ปญจก.๒๒/๑๗๒/๒๒๗

๔. คนประสบความสำเร็จ (ชีวิตที่ก้าวหน้าและประสบความสำเร็จ) ฟังปฏิบัติดังนี้

๔.๑ หลักความเจริญ (จักรกรรม ๔)

๔.๒ หลักความสำเร็จ (อิทธิบาท ๔)

๔.๓ หลักเผด็จ โภธิญาณ (อุปัญญาตธรรม)

ก. หลักความเจริญ (จักรกรรม ๔)

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ เลือกลงถิ่นที่เหมาะสม

๒. สัมปยุตตสสยะ เสาะแสวงหาคนดี

๓. อัดตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ถูกวิธี
๔. ปุพเพกตปุญญตา มีทุนดีได้เตรียมไว้

อง.จตุกก ๒๑/๓๑/๔๑

ข. หลักความสำเร็จ (อิทธิบาท ๔)

๑. นันทะ มีใจรัก (เต็มใจทำ)
๒. วิริยะ พากเพียรทำ (แข็งใจทำ)
๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ (ตั้งใจทำ)
๔. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน (เข้าใจทำ)

ที.ปา.๑๑/๒๓๑/๒๓๓

ค. หลักผลดีโพธิญาณ (อุปัฏฐาตธรรม)

๑. อสนตุฏฐิตา กุสเลสุ ฆมเมสุ ไม่สันโดษในกุศลธรรม
๒. อปปฏิวาณิตา จ ปธานสมิ บำเพ็ญเพียรไม่ระย่อ

ที.ปา. ๑๑/๒๒๗/๒๒๓

๕. คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (ชีวิตที่เป็นหลักฐาน) ๓ ชั้น พึงปฏิบัติดังนี้

๕.๑ ชั้นหาและรักษาสมบัติ (ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม)

- (๑) อุฏฐานสมุปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยัน
(๒) อารกขสมุปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
(๓) กลุยามมิตุตตา คบหาคนดีเป็นมิตร
(๔) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี

อง.อุฏฐก.๒๓/๑๔๔/๒๘๕

๕.๒ ชั้นแจงจัดสรรทรัพย์ (โภควิภาค) แบ่งทรัพย์เป็น ๓ ส่วน ดังนี้

- (๑) เอเคน โภเค ภูณเชย ๑ ส่วน ใช้เลี้ยงตนและคนควรเลี้ยง
(๒) ทวีหิ กมมัม ปโยชเย ๒ ส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน
(๓) จตุตถญจ นิชาเปยย ๑ ส่วน ไว้ใช้ในคราวจำเป็น

ที.ปา.๑๑/๑๕๗/๒๐๒

๕.๓ ชั้นจับจ่ายกินใช้ (โภคาทิยะ ใช้ในข้อ (๑) ของข้อ ๕.๒) พึงปฏิบัติดังนี้

- (๑) เลี้ยงตัว, บิดามารดา, บุตรภรรยา, คนที่ปกครอง ให้เป็นสุข

- (๒) บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงาน ให้เป็นสุข
(๓) ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย
(๔) ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง คือ
ก. ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ
ข. อติถิพละ ต้อนรับแขก
ค. ปุพพเปตพละ ทำบุญอุทิศผู้ล่วงลับ
ง. ราชพละ บำรุงราชการเสียดาย
จ. เทวตาพละ ถวายเทวดา ทำบุญอุทิศสิ่งทีเผลอพินาศ
(๕) อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์, เหล่าบรรพชิต ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ

ไม่ประมาทมัวเมา

อง.ปญจก. ๒๒/๔๑/๔๘

B. หลักการสร้างนิสัย, จริยธรรม และจิตใต้สำนึก

๑. คนครองเรือนที่เลิศล้ำ (ชีวิตบ้านที่สมบูรณ์) พึงปฏิบัติดังนี้

๑.๑ มีความสุข ๔ ประการ : (กามโภคีสุข)

- (๑) อัถติสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์
(๒) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์
(๓) อนนสุข สุขเกิดจากการไม่มีหนี้
(๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ (ข้อนี้มีค่าที่สุด)

๑.๒ เป็นชาวบ้านแบบฉบับ : (ชาวบ้าน ๑๐ ประการ)

ก. กลุ่มที่ ๑ หาทรัพย์ได้โดยทางไม่ชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้ว :

- (๑) ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปันและไม่ใช้ทรัพย์ทำความดี (เสีย ๓ ส่วน)
(๒) เลี้ยงตนให้เป็นสุข แต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปันและไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสีย ๒ ดี ๑ ส่วน)
(๓) เลี้ยงตนให้เป็นสุข เผื่อแผ่แบ่งปันและใช้ทรัพย์นั้นทำความดีด้วย (เสีย ๑ ดี ๒ ส่วน)

ข. กลุ่มที่ ๒ หาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ได้ทรัพย์มาแล้ว :

- (๔) ทำอย่างข้อ (๑) (เสีย ๓ ส่วน ดี ๑ ส่วน)
(๕) ทำอย่างข้อ (๒) (เสีย ๒ ส่วน ดี ๒ ส่วน)
(๖) ทำอย่างข้อ (๓) (เสีย ๑ ส่วน ดี ๓ ส่วน)

ค. กลุ่มที่ ๓ หาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้ว :

(๗) ทำอย่างข้อ (๑) (เสีย ๒ ส่วน ดี ๑ ส่วน)

(๘) ทำอย่างข้อ (๒) (เสีย ๑ ส่วน ดี ๒ ส่วน)

(๙) ทำอย่างข้อ (๓) แต่ยังคงคิด, มัวเมา, หมกมุ่น, กินใช้ทรัพย์โดยไม่รู้เท่าทันโทษ ไม่มีปัญญาที่จะทำตนให้เป็นอิสระเป็นนายเหนือภคทรัพย์ได้ อย่างนี้ (เสีย ๑ ส่วน ดี ๓ ส่วน)

ง. กลุ่มพิเศษ ผู้ที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม และใช้อย่างมีสติสัมปชัญญะ มีจิตใจเป็นอิสระ ปฏิบัติตรงกันข้ามกับข้อ ๓ ของข้อ (๙) พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่า เป็นผู้เลิศประเสริฐที่สุด เป็นชาวบ้าน (คฤหัสถ์) แบบฉบับ ที่น่าเคารพนับถือ

อ.ทสก. ๒๔/๕๑/๑๘๘

๑.๓ กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ (ฆราวาสธรรม ๔)

(๑) สัจจะ	ความจริง	คือ ดำรงความมั่นในสัจจะ
(๒) ทมะ	ฝึกตน	คือ บังคับควบคุมตนเองได้
(๓) ขันติ	อดทน	มุ่งหน้าทำงานด้วยความขยัน
(๔) จาคะ	เสียสละ	คือ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ

พ.ศ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑

๑.๔ รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง (อารยวัฑฒิ ๕)

(๑) งอกงามด้วยศรัทธา	(ศรัทธา)
(๒) งอกงามด้วยศีล	(ศีล)
(๓) งอกงามด้วยสุตะ	(สุตะ)
(๔) งอกงามด้วยจาคะ	(จาคะ)
(๕) งอกงามด้วยปัญญา	(ปัญญา)

อ.ญ.ปญจก. ๒๒/๔๐/๔๓

๑.๕ ครองตนเป็นพลเมืองดี ประพฤติดังนี้

(๑) น สาธารณธารสุต	ไม่คบชู้
(๒) น ภูณฺเช สาธุเมกโก	ไม่ใจแคบ
(๓) น สเว โลกายติกัม	ไม่พรั่นเวลาถกถ้อยเรื่อยล่อยไร้สาระ
(๔) สीलวา	ประพฤติดี มีวินัย (มีศีล)

(๕) วตฺตสมฺปนฺโน	ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่าเสมอโดยสมบูรณ์
(๖) อปฺปมตฺโต	ไม่ประมาท
(๗) วิจกฺขโณ	มีวิจารณ์ญาณ
(๘) นิวัตตวุตฺติ อตฺถทฺโธ	สุภาพ ไม่คือกระด้าง
(๙) สฺสูรโต	เสงี่ยมงาม
(๑๐) สฺสูขโณ มุฑฺ	พุดจ่าน่าฟัง ใจอ่อนโยน ไม่หยาบคาย
(๑๑) สงฺกฺเหตฺตา จ มิตฺตํ	มีน้ำใจเอื้อ สงเคราะห์มิตรสหาย
(๑๒) สํวิภาสิ	เพื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
(๑๓) วิชานวา	รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อย ได้ผลดี
(๑๔) ตปฺเปยฺย	บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ทรงศีลทรงธรรม
(๑๕) ฌมฺมกาโม	ใคร่ธรรม รักความสุจริต
(๑๖) สฺสูตาธโร	อ่านมาก ฟังมาก รู้วิชาของตน เชี่ยวชาญ
(๑๗) ปริปฺจกฺโก	ชอบสอบถามคั่นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

พ.ช. ๒๘/๕๔๕/๓๓๒

๒. คนร่วมชีวิต (คู่ครองที่ดี)

๒.๑ คู่สร้างคู่สม (สมชีวิธรรม)

(๑) สมสทุธา	มีศรัทธาเสมอกัน
(๒) สมสีลา	มีศีลเสมอกัน
(๓) สมจาคา	มีจาคะเสมอกัน
(๔) สมปัญญา	มีปัญญาเสมอกัน

อง.จตุกก ๒๑/๕๕/๘๐

๒.๒ คู่ชื่นชมคู่ระกำ (ภรรยา ๗ จำพวก)

(๑) วรฺกภริยา	ภรรยาเยี่ยงเพชรฆาต
(๒) โจริภริยา	ภรรยาเยี่ยงโจร
(๓) อยฺยาภริยา	ภรรยาเยี่ยงนาย
(๔) มาตาภริยา	ภรรยาเยี่ยงมารดา

(๕) ภคินีภริยา	ภรรยาเยี่ยงน้องสาว
(๖) สจีภริยา	ภรรยาเยี่ยงสหยา
(๗) ทาสีภริยา	ภรรยาเยี่ยงทาส

อง.สตตก. ๒๓/๖๐/๕๒

๒.๓ คู่ศีลธรรมคู่ความดี (ฆราวาสธรรม)

(๑) ตัจจะ	ความจริงใจ คือ ซื่อสัตย์ต่อกัน
(๒) ทมะ	ฝึกตน คือ รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคตินิสัย
(๓) ขันติ	อดทน คือ มีจิตใจเข้มแข็ง หนักแน่น ไม่ว้าวาม
(๔) จาคะ	เสียสละ คือ มีน้ำใจ

ถ.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖

๒.๔ คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน (ทำหน้าที่ต่อกัน) (ทิศเบื้องหลัง)

- (๑) สามีปฏิบัติต่อภรรยา โดย : ยกย่องให้เกียรติ ไม่ดูหมิ่นดูถูก ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้าน และ หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส
- (๒) ภริยาอนุเคราะห์สามี โดย : จัดงานบ้านให้เรียบร้อย สงเคราะห์ ญาติมิตรด้วยดี ไม่นอกใจ รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ขยัน, ซ่างจัด, ซ่างทำ, เองานทุกอย่าง

๒.๕ พ่อบ้านเห็นใจภรรยา ดังนี้ :

- (๑) ผู้หญิงต้องจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลสามี ทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ
- (๒) ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางครั้งก่อปัญหาให้เกิดความแปรปรวนทั้งทางกายใจ ฝ่ายชายควรเข้าใจ
- (๓) ผู้หญิงมีครรภ์ ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงกายใจเป็นพิเศษ
- (๔) ผู้หญิงคลอดบุตร ซึ่งเป็นความเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของตน
- (๕) ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัวพึงชายซึ่งในความเอื้อเฟื้อ และมีน้ำใจตอบแทน

นัย ถ.สพ. ๑๘/๔๖๒/๒๕๓

๓. คนรับผิดชอบตระกูล (หัวหน้าครอบครัวที่ดี) พึงปฏิบัติดังนี้

๓.๑ รักษาตระกูลให้คงอยู่ (กุลจิริฎฐิติธรรม ๔)

- (๑) นกฐลเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
- (๒) ชินณปฏิสงขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
- (๓) ปริमितปานโภชณา รู้จักประมาณในการกินการใช้
- (๔) อธิปฺปจฺจุสสีถวนุตสถาปนา ตั้งคนมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

อง.จตุกก. ๒๑/๒๕๕/๓๓๗

๓.๒ บุชาคนที่เหมือนไฟ (อัคริปาริจาริยา ๓)

- (๑) อาหุเนยฺยคฺคิ ไฟที่ควรแก่ของกำนับ คือ บิดามารดา
- (๒) คหปตคฺคิ ไฟประจำตัวเจ้าบ้าน คือ บุตร,ภรรยา,คนในปกครอง
- (๓) ทกฺขิณเยยฺยคฺคิ ไฟทักษิณเย คือ บรรพชิต , ภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล

ที.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๕

๓.๓ ใส่ใจบุตร – ธิดา (บุตร ๓ ประเภท)

- (๑) อภิชาติบุตร บุตรที่ยิ่งกว่าบิดามารดา ดีเลิศกว่าพ่อแม่
- (๒) อนุชาติบุตร บุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา เสมอพ่อแม่
- (๓) อวชาติบุตร บุตรที่ต่ำกว่าบิดามารดา เสื่อมทรามทำลายวงศ์ตระกูล

บุ.อิติ. ๒๕/๒๕๒/๒๐๒

๓.๔ ทำหน้าที่ผู้มาก่อน (หน้าที่ที่สืบเบื้องหน้าบิดามารดา ๕ อย่าง)

- (๑) ปาปา ปุตฺตํ นิวาเรณฺติ ห้ามป้องกันบุตรจากความชั่ว
- (๒) กลฺยาณํ นิเวเสนฺติ ดูแลอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) สิปปํ สิกฺขาเปณฺติ ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- (๔) ปฏฺิฐุเป สํโยเชณฺติ เป็นธุระในเรื่องจะมีคู่ครองที่สมควร
- (๕) สมเย ทายชฺชํ นิยุยาเทนฺติ มอบทรัพย์สมบัติให้ เมื่อถึงโอกาสอันควร

ที.ปา. ๑๑/๑๕๘/๒๐๒

๓.๕ เป็นราษฎรที่มีคุณภาพ (พลเมืองดี)

- ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมพื้นฐาน ที่จะเป็นส่วนประกอบช่วยให้ประเทศชาติเจริญ

รุ่งเรืองมั่นคง ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวที่ดี พึงเป็นราษฎรที่ดีของรัฐด้วย โดยครองตนเป็นพลเมืองที่ดี ตามหลักปฏิบัติของการครองตนเป็นพลเมืองดี ๑๗ ประการ ดังกล่าวมาแล้วในข้อ ๑ (คนครองเรือนที่เลิศล้ำ ช้อย่อยที่ ๑.๕ ครองตนเป็นพลเมืองดี) ซึ่งในที่นี้ จะไม่กล่าวซ้ำอีก (ดูในหน้าที่ ๔๐ – ๔๑)

C. โครงสร้างจริยธรรมในสังคม

๑. คนมีคุณแก่สังคม (สมาชิกที่ดีของสังคม) พึงปฏิบัติ ดังนี้

๑.๑ มีพรหมวิหารธรรม : (ธรรมของผู้ใหญ่ ๔ ประการ)

(๑) เมตตา	ความรัก
(๒) กรุณา	ความสงสาร
(๓) มุทิตา	ความเบิกบานพลอยยินดี
(๔) อุเบกขา	ความมีใจเป็นกลาง

ที.ม. ๑๐/๑๘๔/๒๒๕

๑.๒ บำเพ็ญการสงเคราะห์ : (สังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ)

(๑) ทาน	ให้ปัน
(๒) ปิยวาจา	พูดอย่างรักกัน
(๓) อตุถจริยา	ทำประโยชน์แก่เขา
(๔) สมานตุตตา	เอาตัวเข้าสमान

ที.ป. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗

สรุป : ข้อ ๑ ช่วยด้วยทุน ด้วยของ
ข้อ ๒ ช่วยด้วยถ้อยคำ
ข้อ ๓ ช่วยด้วยกำลังงาน
ข้อ ๔ ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา

๒. คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของชุมชน (สมาชิกที่ดีของชุมชน) พึงปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑ พึงตนได้ (นาถกรรมธรรม ๑๐ ประการ)

(๑) คีล	ประพฤติดีมีวินัย
(๒) พาหุสัจจะ	ได้ศึกษาศดับมาก

- (๓) กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดี
- (๔) โสวัสสตา เป็นคนที่พูดกันง่าย
- (๕) กิงกรณียะสุ ทักขตา ขวนขวายกิจของหมู่
- (๖) รัมมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรมชาติ
- (๗) วิริยรัมพะ มีความเพียรขยัน
- (๘) สันตุภูฐี มีสันโดษ รู้พอดี
- (๙) สติ มีสติมั่นคง
- (๑๐) ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์

ที่.ปา ๑๑/๓๕๗/๒๘๑

๒.๒ อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี (สาราณียธรรม ๖)

- (๑) เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา
- (๒) เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา
- (๓) เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา
- (๔) สาธารณ โภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้
- (๕) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา
- (๖) ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้

ที่.ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๕๗

๓. คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี (สมาชิกที่ดีของรัฐ) พึงปฏิบัติ ดังนี้

๓.๑ รู้หลักอธิปไตย (อธิปไตย ๓)

- (๑) อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่
- (๒) โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่
- (๓) รัมมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่

- ถือข้อ ๓ เป็นหลักปฏิบัติ

ที่.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑

๓.๒ มีส่วนในการปกครอง (อปริหาณียธรรม ๗)

- (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน
- (๒) พริ้วมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจการงานทั้งหลาย

- (๓) ไม่ถืออำนาจใจใครต่อความสะดวก
- (๔) ให้เกียรติ เคารพ นับถือ ผู้เป็นใหญ่ ผู้มีประสบการณ์ยาวนาน
- (๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก
- (๖) เคารพ สักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ
- (๗) จัดการให้ความ อารักขา, บำรุง, คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่
บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรม บริสุทธี

ที.ปา. ๑๐/๖๘/๘๖

๔. คนผู้นำรัฐ (พระมหากษัตริย์ หรือ ผู้ปกครองบ้านเมือง) พึงปฏิบัติ ดังนี้

๔.๑ คุณธรรมของผู้ปกครอง (ทศพิธราชธรรม ๑๐)

- (๑) ทาน ให้ปัน ช่วยประชา
- (๒) ศีล รักษาความสุจริต
- (๓) ปริจจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ
- (๔) อาชวาระ ปฏิบัติภาระโดยซื่อตรง
- (๕) มัททวะ ทรงความอ่อนโยน เข้าถึงคน
- (๖) ตปะ พ้นมัวเมา ด้วยเพากิเลส
- (๗) อักโกธะ ถือเหตุผล ไม่โกรธา
- (๘) อวิหิงสา มือหิงสา นำร่มเย็น
- (๙) ขันติ ชำระเจ็ญด้วยขันติ
- (๑๐) อวิโรธนะ มิปฏิบัติคลาดจากธรรม

บุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖

๔.๒ บำเพ็ญกรณีของจักรพรรดิ (จักรวัตติวัตร ๕)

(หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่)

ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕

- (๑) ชัมมาริปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่
- (๒) ชัมมิการักขา ให้ความคุ้มครองโดยธรรม
- (๓) มา อธรรมการ ห้ามกั้นการอาธรรม
- (๔) ธนานุประทาน บันทรัพย์แก่ชนผู้ยากไร้
- (๕) ปฏิปจญา ไม่ขาดการสอบถามปรึกษา

หมายเหตุ : ๑. ธรรมเนียมการรักษา ในข้อ ๒ ให้ความคุ้มครองโดยธรรม แก่คนและสัตว์ ๘ จำพวก คือ ๑. อันโตชน ๒. พลกาย ๓. ชัตติยะ ๔. อนุยนต์ ๕. พราหมณ์คฤหบดี ๖. เนคมชานบพ ๗. สมณพราหมณ์ ๘. มิคปักษี

๒. เรียกว่า จักรวรรดิวัตร ๑๒ คือ ข้อ (๑) จัดเป็น ๑ และ อันโตชน นับเป็น ๒ ฯลฯ มิคปักษี นับเป็น ๕ ข้อ (๓) นับเป็น ๑๐ , ข้อ (๔) นับเป็น ๑๑ และ ข้อ (๕) นับเป็น ๑๒

๔.๓ ประกอบราชสังคหะ (ราชสังคหวัตถุ ๔)

(หลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระราชา)

(๑) สัสสมณะ	ฉลาดบำรุงธัญญาหาร
(๒) ปุริสมณะ	ฉลาดบำรุงข้าราชการ
(๓) สัมมาปาสะ	ผูกประสานปวงประชา
(๔) วาขไปยะ	มีวาทาคูดคัมใจ

ถ.ศ. ๑๕/๓๕๑/๑๑๐

๔.๔ ละเว้นอคติ (เว้นอคติความลำเอียง ๔)

(๑) นันทาคติ	ลำเอียงเพราะชอบ
(๒) โทสาคติ	ลำเอียงเพราะชัง
(๓) โมหาคติ	ลำเอียงเพราะหลง
(๔) ภยาคติ	ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

พ.ป. ๑๑/๑๓๖/๑๕๖

๕. คนงาน — นายงาน (ลูกจ้าง- นายจ้าง, ผู้บังคับบัญชา—ผู้ใต้บังคับบัญชา) พึงปฏิบัติดังนี้

๕.๑ นายจ้างหรือผู้บังคับบัญชา

- (๑) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับ กำลัง เพศ วิทยความสามารถ
- (๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- (๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
- (๔) มีอะไร ได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- (๕) ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร

พ.ป. ๑๑/๒๐๓/๒๐๕

๕.๒ ลูกจ้าง,คนรับใช้,คนงาน หรือ ผู้ได้บังคับบัญชา

- (๑) เริ่มทำงานก่อน
- (๒) เลิกงานทีหลัง
- (๓) เอาแต่ของที่นายให้
- (๔) ทำการงานให้เรียวร่อยและด้อยขึ้น
- (๕) นำความดีของนายงานและของกิจการ ไปเผยแพร่

ที่.ป.า. ๑๑/๒๐๓/๒๐๕

สอน โดย พันเอก สำราญ ก้านพลกลาง

อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทที่ ๓

คุณค่าและบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย

ก. บทบาทและความสำคัญของสถาบันพระพุทธศาสนา

๑. ความสำคัญของวัดต่อสังคม ปี ๒๕๓๔ มีวัดทั่วประเทศ ๒๕,๑๔๔ วัด และสำนักสงฆ์ ๗,๕๕๓ แห่ง วัดนอกจากเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังทำหน้าที่ต่อสังคม ดังนี้

- ๑.๑ เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน
- ๑.๒ เป็นโรงเรียน
- ๑.๓ เป็นสถานที่ให้คำปรึกษาแนะนำและปลอบใจ
- ๑.๔ เป็นสถานพยาบาล และ สถานจำยथा
- ๑.๕ เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน คนชราเด็กกำพร้า
- ๑.๖ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นศูนย์กลางการกีฬา
- ๑.๗ เป็นที่ทำการธุรกิจต่าง ๆ
- ๑.๘ เป็นแหล่งจำหน่ายน้ำดื่มน้ำใช้แก่ประชาชน
- ๑.๙ เป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าว
- ๑.๑๐ เป็นฌาปนสถานและเป็นที่พักศพ

ฯลฯ

๒. บทบาทและความสำคัญของพระภิกษุสงฆ์ ปี ๒๕๓๔ มีสถิติพระภิกษุสามเณร ๓ แสนรูปเศษ ในพรรษามีพระภิกษุ ๒๘๓,๕๒๗ รูป สามเณร ๑๑๐,๖๔๕ รูป สถิติลดลงเกือบทุกปี ชายไทยในชนบทส่วนมากผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ๕๐ – ๕๕ % จากการสำรวจความคิดเห็นและความเชื่อของชาวบ้าน ในเรื่องวิธีที่จะได้บุญ ตามลำดับความสำคัญมาก – น้อย มีดังนี้